

Izborna Posmatračka Misija Evropske Unije

Konačni Izveštaj Kosovo 2014

PARLAMENTARNI IZBORI NA KOSOVU

PARLAMENTARNI IZBORI NA KOSOVU¹

8. JUN 2014.

KONAČNI IZVEŠTAJ

7. JUL 2014.

IZBORNA POSMATRAČKA MISIJA EVROPSKE UNIJE

Ovaj izveštaj je pripremila Izborna posmatračka misija (EOM) Evropske unije i predstavlja nalaze EU EOM o parlamentarnim izborima održanim na Kosovu 8. juna 2014. godine. Informacije i mišljenja data u ovom izveštaju ne moraju nužno odražavati zvanično mišljenje Evropske unije. Izveštaj je dostupan na engleskom, albanskom i srpskom jeziku. Samo se verzija izveštaja na engleskom jeziku smatra zvaničnom verzijom. Reprodukција je dozvoljena pod uslovom da se napomene izvor.

---

¹ Ovaj naziv je bez prejudiciranja stavova o statusu i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti 1244 (1999) i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji nezavisnosti Kosova.

Sadržaj

I. REZIME	1	
II. UVOD	3	
III. POLITIČKI ISTORIJAT	3	
A. Politički kontekst	3	
B. Najveći politički akteri	4	
IV. ZAKONSKI OKVIR	4	
A. Prevremeni izbori	5	
B. Izborni sistem i dodeljivanje mesta	6	
C. Zastupljenost nevećinskih zajednica u organima za upravljanje izborima	7	
D. Rodna ravnopravnost	7	
V. IZBORNA ADMINISTRACIJA	8	
A. Struktura izborne administracije	8	
B. Administracija izbora	8	
VI. PRIJAVA BIRAČA	10	
VII. GLASANJE VAN KOSOVA	10	
VIII. PRIJAVA I POTVRĐIVANJE KANDIDATA	1	
IX. KAMPANJA	11	
A. Finansiranje kampanje	13	
X. MEDIJI	14	
A. Medijski pejzaž	14	
B. Zakonski okvir	15	
C. Nalazi praćenja i nadgledanja medija		16
XI. IZBORNA PRAVDA I PRIMENA IZBORNIH PRAVA	18	
A. Žalbe i pritužbe	18	
XII. DOMAĆI POSMATRAČI	22	
XIII. GLASANJE I PREBROJAVANJE	22	
XIV. PREBROJAVANJE I OBJAVLJIVANJE REZULTATA	24	
XV. PROCEDURA ZA FORMIRANJE VLADE		
XVI. PREPORUKE	26	
PRILOZI	34	

I. REZIME

Izbori od 8. juna 2014. godine za 120 mesta u Skupštini Kosova drugi su parlamentarni izbori održani nakon proglašenja nezavisnosti 2008. godine, i prvi parlamentarni izbori koji su održani širom Kosova prema kosovskom zakonu, nakon Briselskog dogovora o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine. Izbori su bili transparentni i učvrstili su napredak postignut prilikom opštinskih izbora 2013. Zakonski okvir koji je regulisao parlamentarne i opštinske izbore ostao je na snazi i za ove izbore. U skladu sa Ustavom, sistem 'rezervisanih' mesta za političke subjekte koji predstavljaju nevećinske zajednice, korišćen kao prelazna mera za dva prethodna saziva, zamenjen je stalnim sistemom dodeljivanja 20 'zagarantovanih' mesta. Uprkos brojnim pokušajima da se izvrši reforma izbornog sistema na Kosovu, nisu rešeni nedostaci uočeni tokom poslednja dva izborna procesa. Zakonodavstvo, ipak, pruža dovoljne osnove za demokratske izbore u skladu sa međunarodnim instrumentima kojima se Kosovo obavezalo u svom Ustavu. Kratak rok za održavanje prevremenih izbora je, međutim, negativno uticao na neke aspekte procesa.

Odluka o raspisivanju prevremenih izbora samo 31 dan pre raspuštanja Skupštine, iako zakonita, imala je implikacije na dobro sprovođenje i transparentnost izbornog procesa. Zvanična kampanja je trajala samo deset dana, ograničavajući sposobnost političkih partija na kampanju i uticanjem na pravo birača da budu obavešteni. Rokovi u svim fazama izbornog procesa su skraćeni, što je naročito uticalo na glasanje van Kosova i predizborne vremenske rokove, u nekim slučajevima utičući na puno ostvarenje prava birača i njihovu mogućnost da traže konačne pravne lekove.

Izbori su protekli mirno i bez većih incidenata. Ljudi su iskazali svoje demokratsko pravo glasanja, uključujući i one na severu. Procedure otvaranja, glasanja i zatvaranja tokom izbornog dana pozitivno su ocenjene od strane posmatrača EU EOM, što predstavlja značajno poboljšanje u odnosu na prethodne izbore. Prijavljeno je nekoliko slučajeva lošeg postupanja, koje su relevantni organi uglavnom rešili. Posmatrači su primetili veliki broj slučajeva pomaganja prilikom glasanja, trend koji je zabrinuo političke subjekte koji su ga povezali sa lošom praksom. Domaći posmatrači i posmatrači iz političkih partija su bili prisutni na biralištima u velikim brojevima. Učinak biračkih odbora je pogoršan tokom procesa prebrojavanja, koje je bilo slabije organizovano. Prebrojavanje izbora stranaka i kandidata sa listića pokazalo se kao priličan izazov, što je dovelo do velikog broja netačno popunjenih obrazaca sa rezultatima.

Prijava kandidata je bila obuhvatna, inkluzivna. CIK je potvrdio 30 političkih subjekata: 18 političkih partija, sedam građanskih inicijativa, četiri koalicije i jednog nezavisnog kandidata. Dvadeset jedan subjekat je potvrđen kao subjekat koji predstavlja nevećinske zajednice.

Kampanja je u većem delu Kosova bila žustra, i uglavnom se zasnivala na animiranje birača od vrata do vrata i manjim sastancima za većinu političkih subjekata, što su veće partije dopunile korišćenjem reklamnih panoa - bilborda, održavanjem mitinga, kao i putem zakupljenih termina u medijima. Kandidati su bili u prilici da slobodno sprovedu kampanju koja je intenzivirana u završnim danima. Kandidati su se bili usredsredili na ekonomska i socijalna pitanja umesto nacionalističke retorike, i rečnik zapaljivih poruka nije upotrebljavan.

Kratak vremenski rok utvrđen za zvaničnu kampanju pokazao se kao koristan za veće partije, koji su iskoristile neregulisane sedmice pre zvaničnog početka kampanje za održavanje javnih skupova i pojavljivanje u medijima, dok manji i nevećinski politički subjekti nisu bili vidljivi. Ovo je naročito evidentno u medijima u kojima je kampanju imalo svih šest albanskih parlamentarnih partija, gde je PDK dobijala više prostora na javnom servisu RTK1. Ovih 20 dana neregulisanje kampanje, što je bilo dvaput duže od zvanične kampanje, značilo je da su jednaki uslovi bili na snazi samo tokom jedne trećine *de facto* perioda kampanje. Nezavisna komisija za medije (NKM) izdala je takođe i pet upozorenja zbog emitovanja reklamnih spotova političkih partija pre početka zvaničnog perioda za kampanju.

Sloboda medija je sveukupno poštovana. Mediji su političkim subjektima omogućili različite načine za distribuciju njihovih poruka biračima i ponudili su dovoljno informacija za donošenje kvalitetno informisanih izbora. Iako je izveštavanje u vestima u vezi sa kampanjom bilo, generalno gledano, uravnoteženo i ravnopravno, obimno izveštavanje o političkim partijama u udarnim terminima preko neregulisanog, plaćenog prostora (pored regulisanih političkih promotivnih spotova), negativno je uticalo je ravnotežu izveštavanja. TV kanali su korišćenjem „rupa“ u zakonodavstvu primenjivali cene „o kojima se možemo dogovarati“ za sponzorisan izveštavanje, što umanjuje ravnopravnost takmaca predviđenu zakonom.

Srpska zajednica je ušla u izborni proces nezadovoljna prestankom važenja prelaznog aranžmana za sistem 'rezervisanih' mesta i primenom, po prvi put, sistema 'garantovanih' mesta. Razlike u terminologiji korišćenoj u zakonu i Ustavu dodatno su povećale ovo nezadovoljstvo. Privremena obustava izbornih priprema od strane gradonačelnika u četiri severne opštine i obustava kampanje od strane Srpske liste odvratili su manje srpske i manjinske političke subjekte od vidljivog organizovanja kampanje na severu, i to je uticalo na valjano ostvarenje prava glasača da budu informisani o kandidatima i iskazivanje svog izbora na glasačkom listiću. Političke partije u mestima sa srpskom većinom na jugu su slobodno i bez incidenata vršile predizbornu kampanju. Srpska lista je ponovo nastavila svoje aktivnosti tokom poslednja tri dana kampanje.

Politički subjekti kosovskih Albanaca i nevećinskih zajednica upućivali su svoje poruke isključivo svojoj zajednici i na jednom jeziku, koncentrišući aktivnosti na geografske oblasti svoje populacije, i bez dopiranja do drugih birača. U TV debatama nije bilo mešanja kandidata koji predstavljaju različite zajednice.

Žene su bile nedovoljno zastupljene u kampanji, naročito u javnim pojavljivanjima i u medijima, uz izuzetak nekolicine istaknutih žena iz dve vodeće partije. Poruke nisu bile usmerene direktno ženama i njihovo učešće na mitinzima je bilo slabo. Žene su takođe bile nedovoljno zastupljene u organima za upravljanje izborima. Zastupljenost žena u Skupštini Kosova se garantuje sistemom kvote od 30 procenata i za liste kandidata i za mesta – mera koju EOM i većina sagovornika ocenjuju kao neophodnu za obezbeđivanje zastupljenosti žena.

Svi slojevi izborne administracije su obavili svoj posao na transparentan način. Uprkos kratkom vremenu na raspolaganju, izborna administracija je na tehničkom nivou dobro organizovala izbore, ispunjavajući većinu svojih operativnih rokova, ubrajajući ovde i obuku članova biračkih odbora, štampanje materijala i glasačkih listića i dostavljanje izbornog materijala. Ipak, neka odlaganja i kašnjenja u odlučivanju i aktivnostima Centralne izborne komisije (CIK) nisu baš doprinela povećanju poverenja građana u njen rad. Na primer, uprkos obimnim diskusijama o procedurama za dodeljivanje mesta u Skupštini, precizna formula je bila dostupna tek nekoliko dana pre dana izbora.

Na konačnom biračkom spisku, kojim je upravljao CIK ali na osnovu podataka civilnog registra, nalazilo se 1.782.454 birača. Uprkos nedavnim naporima da se civilni registar ažurira, i dalje se smatra da on sadrži veliki broj preminulih lica i grešaka u upisu. Period da birači ospore preliminarne biračke spiskove je skraćen na tri dana za ove izbore i nije adekvatno sproveden u svim opštinama. Na biračkom spisku se nalazi otprilike pola miliona birača koji ne žive na Kosovu, koliko je i dopušteno zakonom. Politički subjekti se boje da ovaj veliki broj birača iz dijaspele otvara prostor za manipulacije.

Kriterijumi za ostvarivanje prava za glasanje van Kosova su inkluzivni i CIK je dobro razjasnio procedure. Od 29.754 prijava, više od 16.000 ljudi je prihvaćeno a 15.951 lice je glasalo. Međutim, glasanje van Kosova je bilo jedan od najkontroverznijih delova izbornog procesa. Periodi za prijavu i glasanje su bili izuzetno kratki. Glasači čije su žalbe po odlukama o njihovim prijavama bile uspešne na kraju nisu mogli da glasaju. Pored toga, podnosioci žalbi koji nisu bili uspešni nisu imali vremena da traže konačni pravni lek pred dan izbora. Tokom prebrojavanja listića glasača

koji su glasali van Kosova, predstavnici niza partija su, u znak protesta, napustili prebrojavanje, tvrdeći da je ista osoba popunila više listića za Srpsku listu. Iako Izborni panel za žalbe i prigovore (IPŽP) nije prihvatio nijednu od ovih žalbi, većina političkih partija je prijavilo nedostatak poverenja u glasanje van Kosova. EU EOM napominje nedostatak zaštitnih mera kojima bi se osiguralo da prijavljivanje i glasanje budu autentični i oslobođeni manipulacija.

Proces nakon izbora je trajao 26 dana pre objavljivanja konačnih, potvrđenih rezultata. Ovo je delom izazvano sistemom uslovnog glasanja, gde je bilo potrebno prebrojati 798 biračkih kutija za uslovno glasanje u Centru za prebrojavanje i rezultate (CPR), kao i listiće za glasanje van Kosova. Međutim, nepoklapanje u obrascima rezultata dovelo je do revizije 538 obrazaca rezultata i spravnjenja i 939 obrazaca rezultata kandidata i odluke Centralne izborne komisije (CIK) da se ponovo prebroji 439 biračkih kutija – skoro jedna petina svih biračkih mesta. EU EOM je ocenila da su sve procedure u CPR-u korektno ispoštovane, ali da su spor tempo potvrđivanja podataka sa biračkih mesta i operacija ponovnog prebrojavanja odložili objavljivanje rezultata. Iako je CPR bio dobro organizovan, broj timova za prebrojavanje povećan je tek nedelju dana nakon početka procesa i timovi su dostigli vrhunac efikasnosti tek tokom nekoliko završnih dana kada su političke partije vršile pritisak da se rezultati objave.

Postojeći sistem rešavanja izbornih sporova pokazao se neodgovarajućim za obezbeđivanje izbornih prava svih izbornih aktera. Ovo je naročito slučaj u slučajevima sporova o glasanju i prebrojavanju, gde je velika većina žalbi odbijena po formalnim osnovama i zbog nedostatka dokaza. U mnogim slučajevima, IPŽP je primenio formalistički pristup i nije uvek aktivno tragao za dokazima.

Izborne rezultate su generalno prihvatili politički subjekti kosovskih Albanaca, čak i subjekti koji su izgubili predstavnike u Skupštini. Iako su prihvatili rezultate, neki nevećinski politički subjekti, uključujući i Srpsku listu, i dalje osporavaju legitimnost sistema zagarantovanih mesta. PDS – druga politička partija koja će imati predstavnike u Skupštini – i PDP, podnele su žalbe u vezi sa integritetom procesa glasanja van Kosova putem kojeg je pet kandidata Srpske liste osvojilo mesto u Skupštini.

Kao posledica toga što nijedna partija ili predizborna koalicija nije osvojila većinu u Skupštini, najveća partija, PDK, i postizborna koalicija AAK, LDK i „Nisma“, uz podršku „Samoopredeljenja“, tvrdile su da polažu pravo da se pitaju o formiranju vlade, iznoseći različita tumačenja Ustava. Na zahtev predsednice, Ustavni sud je dao razjašnjenje ovog pitanja. Tumačenje suda, koje daje mogućnosti – iako ne propisuje – da najveća partija ili predizborna koalicija dobije i Ustavom predviđenu priliku da formira vladu, ostavlja otvorenu mogućnost da, sada ili u budućnosti, postizborna koalicija koja predstavlja većinu izabranih poslanika Skupštine možda ne bude pozvana da formira vladu. Ovo ukazuje na nedostatak u Ustavu i moglo bi da predstavlja izazov u pogledu poštovanja volje birača.

II. UVOD

Nakon poziva od 8. maja 2014. godine visokoj predstavnici EU za spoljne poslove i bezbednost i potpredsednici Evropske komisije, Ketrin Ešton (Catherine Ashton), Izborna posmatračka misija EU (EU EOM) formirana je 20. maja 2014. godine radi praćenja i posmatranja parlamentarnih izbora zakazanih za 8. jun. EOM je predvodio glavni posmatrač Roberto Gvaltijeri (Gualtieri) poslanik Evropskog parlamenta. EU EOM je rasporedio 96 posmatrača iz svih država članica EU, i iz Norveške i Švajcarske, uključujući i tim od osam izbornih analitičara stacioniranih u Prištini, kao i 20 dugoročnih posmatrača širom Kosova. EU EOM radi u skladu sa Deklaracijom o principima za međunarodno posmatranje izbora, potpisanom u Ujedinjenim nacijama u oktobru 2005.

EU EOM je ocenio da je celokupan izborni proces bio u skladu sa međunarodnim standardima i kosovskim zakonima. Ovaj izveštaj predstavlja nalaze EU EOM, sa preporukama koje bi trebalo da pomognu da se poboljšaju budući izbori na Kosovu. Iako Kosovo formalno nije obavezano standardima koje postavljaju OEBS i Savet Evrope, važno je napomenuti da ovi standardi prevladavaju u regionu. Budući da Kosovo teži integraciji sa ovim regionalnim organima, EOM smatra da je korisno da se ove preporuke takođe zasnivaju na postojećim regionalnim standardima, kako bi se pomoglo usmeravanje kosovskih vlasti u njihovim naporima da poboljšaju buduće izbore u skladu sa standardima usvojenim u susedstvu.

EU EOM želi da se zahvali Centralnoj izbornoj komisiji i ostalim organima, političkim partijama, civilnom društvu i medijskim organizacijama na saradnji i pomoći pruženoj tokom posmatranja. EU EOM takođe iskazuje zahvalnost Kancelariji Evropske unije na Kosovu, Misiji vladavine prava Evropske unije na Kosovu i diplomatskim misijama država članica Evropske unije na njihovoj podršci.

III. POLITIČKI ISTORIJAT

A. Politički kontekst

Kosovo je proglasilo nezavisnost u februaru 2008. godine. Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti UN od 10. juna 1999. godine Kosovo je stavljeno pod privremenu upravu UN (UNMIK). Specijalni izaslanik UN, Marti Ahtisari (Ahtisaari), je u februaru 2007. godine predstavio svoj predlog za „nadgledanu nezavisnost“, koji Beograd nije prihvatio. Ipak, koraci predviđeni ovim planom su poštovani i ispraćeni, i, prilikom proglašenja nezavisnosti, Kosovo se obavezalo da sprovede svoje obaveze iz Ahtisarijevog plana. Međunarodno nadgledanje je formalno okončano u septembru 2012 godine i Kosovo je postalo odgovorno za svoju upravu.

Prevremeni izbori za Skupštinu Kosova 2014. godine su drugi po redu parlamentarni izbori koji se održavaju nakon proglašenja nezavisnosti 2008. godine, i prvi parlamentarni izbori koji se održavaju širom Kosova prema kosovskom izbornom zakonu nakon zaključivanja briselskog Sporazuma o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine. Budući da je bilo tvrdnji o široko rasprostranjenim nepravilnostima tokom izbora za Skupštinu Kosova 2010. godine, ovi izbori 2014. su izuzetno važan test kredibiliteta.

Predsednica Atifete Jahjaga raspisala je prevremene izbore 8. maja, nakon glasanja o raspuštanju Skupštine. O predlogu je glasano na inicijativu vladajuće koalicije predvođene PDK, uz podršku opozicionog Demokratskog saveza Kosova (LDK) i poslanika kosovskih Srba (SLS), i usvojen je protivno volji treće najveće partije, „Samoopredeljenja“ i AKR, i bez konsultacija sa manjim partijama (uključujući i nevećinske političke subjekte).

Skupština Kosova ima 120 mesta. Tokom saziva iz 2007. i 2010. godine, kao prelazna mera predviđena Ahtisarijevim planom, 20 mesta je rezervisano za nealbanske političke subjekte (deset za srpsku i deset za ostale nevećinske zajednice), kojima je dodat broj mesta osvojen prema

njihovim rezultatima na izborima. Na ovim izborima je po prvi put primenjen sistem zagarantovanih poslaničkih mesta, ustanovljen Ustavom, prema kojem je najmanje 10 zagarantovanih mesta za Srbe, i 10 za ostale nevećinske predstavnike, bez obzira na broj osvojenih glasova. Promena sistema je bila uzrok nezadovoljstva srpske zajednice.

Opštinski izbori održani 3. novembra i 1. decembra 2013. godine bili su važan korak jer su prvi koji su održani širom Kosova, uključujući i četiri opštine sa srpskom većinom, Severnu Mitrovicu, Leposavić, Zvečan i Zubin Potok, prema kosovskom zakonu. Ovim izborima bila je potrebna pomoć OEBS-a u severnim opštinama i rezultat je bio izbor opštinskih predstavnika na severu. OEBS je za parlamentarne izbore 2014. pružao tehničku pomoć na severu i prevoz za glasanje van Kosova do i od Srbije.

B. Najveći politički akteri

Trideset političkih subjekata – koalicija, partija, građanskih inicijativa i jedan nezavisni kandidat – potvrđeno je od CIK-a za učešće na izborima. Devet subjekata je predstavljalo kosovske Albance a 21 nevećinske zajednice.

Dva glava takmaca su bili koalicija „Nova misija“ koju je predvodila Demokratska partija Kosova (PDK) i Demokratski savez Kosova (LDK). Nakon gubitka podrške na prošlogodišnjim opštinskim izborima, lider PDK-a i premijer u dva mandata, Hašim Tači (Hashim Thaçi), sklopio je koaliciju sa jednim od svojih partnera u vladi, Partijom prava (PD), i skupom manjih partija. Opoziciona LDK predvođena Isom Mustafom bila je njegov najbliži rival, sa 29 mesta. „Samoopredeljenje“ je bilo treći takmac, prvi put je osvojilo 14 poslaničkih mesta 2010. godine, a pobedilo je na izborima za gradonačelnika Prištine 2013. godine. Sledila je Alijansa za budućnost Kosova (AAK), predvođena bivšim komandantom OVK-a, Ramušom Haradinajem (Ramush Haradinaj). Druge bitnije partije kosovskih Albanaca bile su Alijansa za novo Kosovo (AKR) Bedžeta Pacolija (Bexhet Pacolli), iz vladajuće koalicije, koja je ovaj put samostalno izašla na izbore, nakon pobeda na izborima za gradonačelnike Đakovice i Južne Mitrovice 2013. godine; novoformirana „Nisma“ (Inicijativa za Kosovo), frakcija suosnivača PDK-a i bivših pripadnika OVK-a Fatmira Ljimaja (Fatmir Limaj) i Jakupa Krasnićija (Jakup Krasniqi), koja je prvi put učestvovala na parlamentarnim izborima.

U cilju formiranja bloka za najmanje 10 mesta u Skupštini, tri glavna politička subjekta kosovskih Srba, koji su se međusobno nadmetali tokom izbora 2013. godine, formirali su zajedničku listu – Srpsku listu. Predvođena Građanskom inicijativom Srpska podržanu iz Beograda, koalicija je obuhvatila građansku inicijativu Srba sa Severa – SDP-Oliver Ivanović, i Samostalnu liberalnu stranku (SLS), člana vlade Kosova, na jugu. Drugi veći srpski subjekat bila je Progresivna demokratska stranka (PDS) i na jugu i severu Kosova.

Ostale nevećinske zajednice su formirale dve koalicije: Koaliciju za Gorance (KZG) i Bošnjačku jedinstvenu listu (BJL). Bilo je još pet bošnjačkih, dva turska, dva aškalijaska, dve egipćanska i dva romska subjekta.

IV. ZAKONSKI OKVIR

Kosovsko zakonodavstvo pruža dovoljno osnova za demokratske izbore. Od parlamentarnih izbora 2010. godine dva puta se neuspešno pokušavalo da se sprovede sveobuhvatna reforma izbornog sistema na Kosovu i da se reše ranije utvrđeni nedostaci. Uz nekoliko izuzetaka, zakonodavni okvir koji je važio za prethodne parlamentarne i opštinske izbore ostao je na snazi i za parlamentarne

izbore 2014. Samo se krivično zakonodavstvo koje se odnosi na kršenje izbornih pravila promenilo, uvođenjem oštrijih sankcija za krivična dela koja se tiču povrede izbornih prava.

Ključni dokumenti iz zakonodavstva na Kosovu su Ustav Kosova od 15. juna 2008. godine i Zakon o opštim izborima (ZOI) od 5. juna 2008. godine, koji je izmenjen u oktobru 2010. godine kako bi uveo neke promene koje se uglavnom odnose na procedure žalbi i predstavki. Relevantno sekundarno zakonodavstvo obuhvata i Pravilnik o radu Centralne izborne komisije od 4. septembra 2008. godine, koji definiše funkcionisanje tog tela; Pravilnik o radu IPŽP-a, koji je produžetak zakona u pogledu rešavanja žalbi i pritužbi; i 17 uredbi koje je CIK izdao 2013. godine, koje se nadovezuju na principe obuhvaćene u ZOI.

Ostali važniji zakoni bitni za izborni proces su Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih članova na Kosovu (ZZUPZ), izmenjen decembra 2011. i avgusta 2012. godine; i Zakon o finansiranju političkih partija od 16. septembra 2010. godine, izmenjen u decembru 2011. i julu 2013. godine.

Kosovo nije potpisnica nijednog međunarodnog instrumenta za ljudska prava ili sprovođenje demokratskih izbora. Ipak, član 22. Ustava naglašava direktnu primenu niza sporazuma i instrumenata relevantnih za izbore. To obuhvata Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima (MSGPP), Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP) i njene protokole, Okvirnu konvenciju Saveta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina, Konvenciju o eliminisanju svih vidova rasne diskriminacije, i Konvenciju o eliminisanju svih vidova diskriminacije žena (CEDAW).

Pored toga, član 53. Ustava obavezuje Kosovo da tumači ljudska prava i slobode zagarantovane zakonom i Ustavom u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava. Prava ugrađena u EKLJP-u su direktno primenljiva, i u slučaju konflikta imaju prvenstvo u odnosu na odredbe kosovskih zakona. Pored toga, tri dana nakon izbora je Komitet ministara Saveta Evrope odobrio članstvo Kosova u Evropskoj komisiji za demokratiju preko zakona, poznatoj kao Venecijanska komisija. Kodeks dobre prakse u izbornim poslovima Venecijanske komisije od oktobra 2002. godine sada ima veći značaj kao referenca za sprovođenje demokratskih izbora na Kosovu.

Neki od nedostataka koje je EU EOM uočio u zakonu su: mogućnost skraćivanja rokova unutar izbornog kalendara, uključujući tu i period za kampanju; zatim, nije jasno kako bi dodeljivanje mesta trebalo da se sprovede u odnosu na sistem garantovanih mesta za nevećinske političke subjekte; pravilo o zastupljenosti etničkih zajednica u telima za upravljanje izborima je veoma uopšteno; nedostaju zaštitne mere u zakonu kojima će se garantovati jednake mogućnosti i prilike za medijske kampanje političkih subjekata.

A. Prevremeni izbori

Ustav i ZOI omogućavaju predsedniku Kosova da raspiše prevremene izbore za Skupštinu Kosova nakon raspuštanja Skupštine. Prevremeni izbori ne mogu da se organizuju ranije od 30 dana ili kasnije od 45 dana od raspuštanja Skupštine. Predsednički dekret kojim je određen datum izbora potpisan je 8. maja, i izbori su raspisani za 8. jun. Ovo je bio najraniji mogući datum. Prevremene izbore regulišu isti zakoni i propisi CIK-a kao i ostale izbore, osim što CIK ima pravo da izmeni vremenske rokove ukoliko to okolnosti zahtevaju. Shodno tome, CIK je predstavio kalendar sa svim skraćenim rokovima, uključujući tu i rok za kampanju. Skraćeni rokovi su imali uticaj na dobro sprovođenje i transparentnost izbornog procesa. Kraći rokovi su ograničili vreme za: organizovanje kampanja političkih partija, što je uticalo na pravo birača da budu obavešteni; prijave za glasanje van Kosova; pripremu izbora; i predizborne žalbe i pritužbe. U nekim slučajevima, kraći rokovi su uticali na puno ostvarenje prava birača i na mogućnost da traže konačne pravne lekove.

B. Izborni sistem i raspodela mesta

Kosovo se u svrhu ovih izbora smatra jedinstvenom izbornom jedinicom. Skupština Kosova ima 120 poslanika izabranih direktno na osnovu otvorene liste. Od tih 120 mesta, deset je zagarantovano za Srbe a deset za ostale nevećinske zajednice.² Dodatna zaštitna mera je što su politički subjekti koji predstavljaju nevećinske zajednice izuzeti od cenzusa od 5% koji važi za političke subjekte koji predstavljaju zajednicu kosovskih Albanaca. Raspodela mesta se vrši proporcionalnim predstavljanjem u skladu sa Sant Lagijevom (*Sainte-Laguë*) metodom. Mandat poslanika Skupštine Kosova traje četiri godine.

Važna debata o tome kako sistem funkcioniše i kako bi mesta trebalo da se dodeljuju u Skupštini trajala je tokom čitavog perioda pre i za vreme kampanje. I Ustav Kosova i ZOI predviđaju sistem zagarantovanih mesta. Iako se zakonodavstvo nije promenilo, ovo su bili prvi izbori na kojima je primenjen ovaj sistem dodeljivanja mesta, posle dva prethodna izborna ciklusa kada su primenjene privremene mere. Ustav Kosova je ustanovio propis stalnih „zagarantovanih“ mesta, ali je predvideo da će sistem „rezervisanih“ mesta biti primenjen samo za prva dva ciklusa opštih izbora nakon nezavisnosti Kosova. ZOI u potpunosti prati Ustav u pogledu uspostavljanja sistema zagarantovanih mesta. Ipak, izraz „rezervisana“ se koristi da se objasni kako bi mesta trebalo da se dodele, što su srpski predstavnici tumačili kao da podrazumeva da je sistem rezervisanih mesta još na snazi. U ranijem sistemu rezervisanih mesta, kojim je *pored* mesta osvojenih na osnovnu izbornih rezultata dodeljivano još 20 mesta, nevećinski politički subjekti su imali ukupno 25 predstavnika u ovom sazivu.

Samo nedelju dana pre izbora CIK je formirao radnu grupu koja je pripremila dokument za razjašnjenje procedure za raspodelu mesta u Skupštini.

C. Zastupljenost nevećinskih predstavnika u telima za upravljanje izborima

Zakon ne predviđa konkretne garancije za zastupljenost nevećinskih zajednica na svim nivoima izborne administracije. Zakon samo zahteva da CIK uloži napore da obezbedi da sve etničke zajednice sa značajnim brojem pripadnika u odgovarajućim opštinama budu pravično zastupljene u sastavu opštinskih izbornih komisija (OIK). Potom, birački odbori (BO) moraju da široko

---

² Raspodela tih 20 mesta je sledeća: 10 za kosovske Srbe, 3 za bošnjačku zajednicu, 2 za tursku zajednicu, 1 za goransku zajednicu, 1 za romsku zajednicu, 1 za aškalijsku zajednicu, 1 za egipćansku zajednicu i još 1 za kandidata iz zajednica Roma, Aškalijska i Egipćana sa najvećim brojem ukupnih glasova.

odražavaju sastav opštinskih izbornih komisija. Procenti i kvote ne važe i, kao posledica toga, nevećinske zajednice nisu uvek bile pravično zastupljene u organima za upravljanje izborima.

D. Rodna ravnopravnost

Kosovsko zakonodavstvo obezbeđuje rodnu ravnopravnost kako u Ustavu tako i u izbornom zakonodavstvu. Takođe postoji konkretan Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Ustav definiše da sastav Skupštine Kosova treba da poštuje međunarodno priznate principe rodne ravnopravnosti. ZOI navodi da svaka lista kandidata političkih subjekata mora da ima barem 30% žena. Kako bi se ustanovile dodatne garancije zastupljenosti, ukoliko nakon raspodele mesta kandidati pol koji je u manjini u političkom subjektu ne dobije najmanje 30% ukupnih mesta za taj politički subjekat, poslednji izabrani većinski kandidat će biti zamenjen narednim kandidatom iz suprotnog pola na preuređenoj listi kandidata dok se ne postigne da ukupan broj mesta dodeljenih polu u manjini dostigne najmanje 30%. Mera može imati suprotstavljene ciljeve sa sistemom otvorenih lista. Primena ove „dvostruke pozitivne diskriminacije“ znači da se u praksi volja birača nije uvek poštovala, jer su u nekim slučajevima mesta dodeljena ženama koje su osvojile manji broj glasova od muških kandidata na istoj listi. Iako je ovo bio uzrok zabrinutosti za nekolicinu muških kandidata, prihvaćeno je od strane većine aktera kao neophodna prelazna mera. Predstavnici niza političkih partija su priznali da bez ovih kvota žene ne bi bile zastupljene na istom nivou u izabranim telima.

Uprkos kvotama za političku zastupljenost žena na Kosovu, partijama i dalje dominiraju muškarci i žene na mestima za donošenje odluka ostaju izuzetak od pravila. Žene takođe nisu dovoljno zastupljene ni u izornoj administraciji.

V. IZBORNA ADMINISTRACIJA

A. Struktura izborne administracije

Parlamentarnim izborima je upravljala troslojna izborna administracija sastavljena od Centralne izborne komisije (CIK), koja je stalno telo, kao i 38 opštinskih izbornih komisija (OIK) i 2.374 biračkih odbora (BO) imenovanih samo za ove izbore.

CIK je nezavisno i centralizovano telo zaduženo za upravljanje i sprovođenje izbornog procesa. CIK je jedino telo za donošenje odluka o svim aspektima izbora i njegov tehnički odsek, sekretarijat, zajedno sa opštinskim izbornim komisijama, sprovode njegova uputstva. Sastavljen je od članova koji predstavljaju šest najvećih parlamentarnih grupa i četiri nevećinske grupe. Predsedavajućeg imenuje predsednik Vrhovnog suda za mandat od sedam godina. Predsedavajući ne može služiti više od dva mandata. Trajanje mandata članova CIK-a nije definisano zakonom. Sastanci CIK-a su otvoreni za javnost, osim kada se drugačije odluči od strane CIK-a, i njih saziva predsednik CIK-a ili najmanje četiri člana. Većina odluka se donosi prostom većinom. Međutim, za izborne propise, registraciju i potvrđivanje političkih partija i objavljivanje izbornih rezultata, CIK treba da donosi odluke konsenzusom. Ukoliko to nije moguće, onda odluke donosi dvotrećinska većina. Odluke CIK-a su konačne i podložne su žalbama samo u slučajevima koji su predviđeni Zakonom o opštim izborima.

Prema zakonu, članove opštinskih izbornih komisija imenuju politički subjekti koji su prošli izborni cenzus na prethodnim parlamentarnim izborima. Iako zakonodavstvo ostaje nemo po pitanju sastava biračkih odbora, oni u suštini odražavaju sastav opštinskih izbornih komisija. Izuzetak je načinjen za opštinske izborne komisije i biračke odbore u četiri opštine na severu gde je sastav zasnovan na izabranim skupštinama opština iz 2013.

B. Upravljanje izborima

Svi slojevi izborne administracije su obavljali svoj posao na transparentan način, sa otvorenim sastancima i distribucijom informacija za izborne aktere i javnost. Domaći posmatrači i veliki broj posmatrača iz političkih partija akreditovani su bez bilo kakve bitne prepreke. Međutim, Internet strana CIK-a nije uvek blagovremeno ažurirana i prevodi dokumenata i uputstava na srpskom jeziku su u nekim slučajevima odvijali su se sporo ili su u potpunosti nedostajali.

Uprkos kratkom roku, izborna administracija je na tehničkom nivou dobro organizovala izbore, ispunjavajući većinu svojih operativnih rokova, uključujući i štampanje materijala i listića, i distribuciju izbornog materijala. Obuke biračkih odbora su uglavnom pozitivno ocenjene od strane posmatrača, osim u Mamuši. Međutim, obuka o fazama prebrojavanja i popunjavanja obrazaca rezultata nije uvek ocenjena kao zadovoljavajuća, što je rezultiralo velikim brojem nepravilno popunjenih obrazaca rezultata. Pored toga, kasna imenovanja članova opštinskih izbornih komisija i biračkih odbora na severu uticala su na kvalitet njihove obuke.

EU EOM je ocenio biračke odbore kao profesionalne u suočavanju sa tehničkim, operativnim i logističkim izazovima. Međutim, zamrzavanje izbornih operacija u četiri opštine na severu dovelo je do nemogućnosti da birački odbori koriste opštinske zgrade i shodno tome je odložilo obuku opštinskih izbornih komisija.

CIK je organizovao opsežnu kampanju za edukaciju birača, uključujući i birače izvan Kosova. Kampanja je sprovedena u medijima³ i uglavnom se bavila procedurama glasanja i dokumentima

---

³ EOM je posmatrao neke mobilne timove CIK-a za edukaciju birača u Partešu i Kamenici. Pored toga, samo je opštinska izborna komisija u Glogovcu organizovala obuku za birače koji glasaju prvi put.

potrebnim za identifikaciju na biračkim mestima. Iako se to zahteva zakonom, spotovi za edukaciju građana nisu ciljali nijednu konkretnu grupu ljudi.

U nekim slučajevima kašnjenje u odlučivanju i delovanju CIK-a nije povećalo poverenje građana u njegov rad. Uprkos opsežnim diskusijama o proceduri za raspodelu mesta u Skupštini, precizna formula je bila dostupna tek nekoliko dana pre dana izbora. Odluka CIK-a neposredno pred zvanični početak kampanje da se zabrani korišćenje određenih postera bila je neblagovremena i izazvala je bespotrebne prepreke partijama u kampanji i na kraju je preinačena od strane IPŽP-a. CIK je takođe formirao radnu grupu za razmatranje predloga o donošenju odluke pred dan izbora da se kompletno ponovno prebrojavanje rezultata sa svih biračkih mesta obavi u Centru za prebrojavanje i rezultate (CPR). Ovo pokazuje nedostatak poverenja u OIK i bilo bi u suprotnosti sa zakonom.

Iako je CPR bio dobro organizovan, postoji nedostatak brzog delovanja u procedurama prebrojavanja, što znači da konačni rezultati nisu objavljeni sve do 18 dana nakon izbora. Prebrojavanje u CPR-u je počelo sporo, a broj timova za prebrojavanje je povećan tek nedelju dana od početka procesa. Produktivnost timova za prebrojavanje je dostigla vrhunac u poslednjim danima kada su političke partije vršile pritisak da se objave rezultati.

Učešće žena na svim nivoima izborne administracije je veoma nisko. Samo je predsedavajuća CIK-a žena, a procenat je takođe veoma nizak u biračkim odborima (11,7%). Na dan izbora, više od četvrtine članova opštinskih izbornih komisija su bile žene, ali uglavnom nisu bile na mestima predsedavajućih.

Što se tiče četiri opštine na severu, CIK je tražio tehničku podršku OEBS-a za organizaciju izbora. Uloga OEBS-a u četiri opštine na severu bila je ograničena u poređenju sa prethodnim izborima i uglavnom se odnosila na usmeravanje biračkih odbora, savetovanje i tehničku pomoć opštinskim izbornim komisijama i pomoć u prevozu izbornog materijala. Pored toga, OEBS je pomogao u transportu prijave za glasanje putem pošte. OEBS je na dan izbora rasporedio savetnike na svim biračkim mestima na severu, koji su aktivno pomagali predsednike biračkih odbora, naročito tokom faze prebrojavanja.

VI. REGISTRACIJA BIRAČA

Registracija birača na Kosovu je pasivan sistem. Birački spisak je dobijen od centralnog civilnog registra koji vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova⁴. CIK je zadužen za održavanje i ažuriranje biračkog spiska, koji obuhvata sve građane Kosova sa pravom glasa, ali ne sadrži lica iz programa za glasanje van Kosova čija je prijava bila uspešna. Tačnost biračkog spiska je, međutim, slaba zbog velikog broja preminulih lica koji se nalaze u civilnom registru, iako su uloženi naponi da se registar očisti od januara ove godine. Proces čišćenja još uvek traje i veliki broj preminulih lica u civilnom registru još uvek je veliki izvor zabrinutosti političkih partija. Matične službe se nalaze u svim opštinama i one bi trebalo da evidentiraju rođenja, smrtne slučajeve i eventualne promene adresa. Ipak, službe su tek prošle godine elektronski povezane sa centralnom bazom podataka.

Zakon omogućava da procenjeni broj od 560.000 ljudi⁵ koji ne žive na Kosovu, a koji su još uvek registrovani u civilnom registru, bude na biračkom spisku. Ovo predstavlja ozbiljan razlog za

⁴ Trenutni civilni registar se zasniva na registru UNMIK-a (Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija) koji je izrađen nakon rata. Ljudi koji su dobili UNMIK-ova dokumenta, i kasnije kosovska dokumenta, uključeni su u registar. Registar takođe sadrži biometrijske podatke i jedinstveni kod se dodeljuje svakom građaninu.

⁵ Na osnovu popisa iz 2011. godine procenjuje se daje 562.951 građanin koji živi u inostranstvu još uvek registrovan u civilnom registru.

zabrinutost za političke partije koje strahuju da ovako veliki broj birača iz dijaspore ostavlja proces otvorenim za manipulacije.

CIK je objavio preliminarni birački spisak od 1.786.929 birača. Broj obuhvata birače unete kao rezultat Briselskog sporazuma⁶ (7.671 birača), dok je 3.334 birača skinuto jer su njihove prijave za program glasanja van Kosova bile uspešne.

Birači su imali mogućnost da stave prigovore na birački spisak između 22. i 24. maja, kako bi se ispravile nepravilnosti ili omaške. Ipak, EOM je primetio da preliminarni birački spiskovi nisu bili dostupni za javne konsultacije u svim opštinama tokom perioda za osporavanje, kako je predviđeno zakonom. Shodno Zakonu o opštim izborima, period za osporavanje je jedini trenutak kada CIK ima priliku da poboljša kvalitet biračkog spiska, uklanjanjem preminulih birača na zahtev građana. Prema Zakonu o opštim izborima ovaj proces bi trebalo da traje 15 dana, ali je za ove izbore trajao samo tri dana, tokom kojih nijedan birač nije osporio spisak. CIK je uklonio 27.304 birača jer su preminuli (20.192) ili su se odrekli državljanstva (7.112). Nekoliko birača je skinuto zbog odluke prvostepenog suda.

CIK je potvrdio konačni birački spisak 28. maja većinskom odlukom⁷; spisak sadrži 1.782.454 birača. EOM je posmatrao štampanje konačnog biračkog spiska u Peći i pakovanje spiskova za opštine, što je sprovedeno korektno i u dobrim bezbednosnim uslovima.

Zbog nepreciznosti adresnog sistema, CIK je omogućio biračima da promene biračka mesta kojima su dodeljeni tokom takozvanog perioda za pružanje usluga biračima od 14. do 24. maja. Ukupno je 6.275 birača uspešno promenilo svoje biračko mesto.

VII. GLASANJE VAN KOSOVA

Birači sa pravom glasa koji privremeno žive van Kosova ili su raseljeni imaju pravo da se prijave i da glasaju putem pošte. Kratki periodi na ovim izborima za registraciju i glasanje – od 13. do 19. maja, odnosno 27. maja do 6. juna – smanjili su mogućnost za prijavljivanje za glasanje van Kosova, kao i za podnošenje žalbi protiv odbijenih zahteva. Od 29.754 prijava, ostvareno je samo 10,648 glasova putem glasanja van Kosova. Političke partije su se žalile na navodne manipulacije u glasanju van Kosova i EU EOM primećuje nedostatak zaštitnih mera.

Isti inkluzivni kriterijumi koji se odnose na pravo birača za redovno glasanje važe i za program glasanja van Kosova. Programom upravlja CIK, uz tehničku pomoć OEBS-a koji je obezbedio prevoz izbornih dokumenata u Srbiju i iz nje, zbog toga što ne postoji poštanska komunikacija sa Kosovom.

Iako se sveobuhvatnost uputstava koje je dao CIK poboljšala od poslednjih izbora, birači van Kosova su morali da se prijave za prijem listića podnošenjem obrasca prijave i dokumenata kojima potvrđuju pravo glasa i identitet, u skladu sa zakonom. Međutim, uspešni podnosioci prijava na prošlim izborima nisu morali da se opet prijavljuju da dobiju glasački paket, već samo da dokažu svoj identitet.

Tokom sedam dana predviđenih za period registracije CIK je primio 29.754 prijava. Od tog broja 25.433 (ili 85%) je transportovano iz Srbije preko pomoći u prevozu koju je pružio OEBS u saradnji, po prvi put, sa delegacijom CIK-a.

⁶ Kao rezultat dijaloga Beograda i Prištine, ovi ljudi su uključeni u birački spisak na osnovu njihovog prebivališta u četiri opštine na severu, iako nemaju državljanstvo Kosova i nikada nisu prijavljeni u civilnom registru.

⁷ Odluka CIK-a 1150/2014 od 28. maja 2014. Član CIK-a iz redova „Samoopredeljenja“ i srpski predstavnici glasali su protiv potvrđivanja biračkog spiska. Član CIK-a iz „Samoopredeljenja“ se nije saglasio sa uključivanjem 7.671 srpskog građanina u spisak, kao rezultat briselskog dogovora. Pored toga, on je bio protiv toga da se koristi izbeglička legitimacija za dokazivanje prava glasa birača. Sa druge strane, srpski predstavnik se nije saglasio sa ovim brojem jer je smatrao da je netačan.

CIK je u prvojinstanci prihvatio 16.569 prijava. CIK je zaposlio i obučio 300 radnika za potvrđivanje validnosti dokumenata iz prijava. EOM nije posmatrao ovu fazu ali iskazuje određenu zabrinutost u vezi sa tačnošću procesa kojim je ocenjivanje završeno za samo tri dana.

Shodno zakonu, podnosioci čije su prijave odbijene imaju pravo na žalbu IPŽP-u u prvom stepenu i Vrhovnom sudu u drugom stepenu, ali su se zbog skraćenog izbornog kalendara period za osporavanje odluke CIK-a i period glasanja preklapali. Rokovi su značajno smanjili mogućnost podnošenja žalbe IPŽP-u, koji je primio 9.172 žalbe samo 1. juna i prihvatio je samo 206. Pored toga, skraćeni vremenski rok je učinio žalbe Vrhovnom sudu nepraktičnim. To je uticalo na pravo birača da traže konačni pravni lek.

Tokom perioda glasanja CIK je primio 15.951 glas poslat poštom. Potvrđivanje koverata za glasanje van Kosova počelo je na dan izbora i završeno je za jednu nedelju. CIK je prihvatio 10.648 koverti (68% od ukupno primljenih). Od ukupnog broja 8.551 je stigla iz Srbije. Najveći broj odbijenih koverata (3.223 ili 64,8% ukupno odbijenih) odnosio se na birače koji nisu u kovertu stavili potreban identifikacioni dokument. Pored toga, 551 koverta je odbijena jer birač nije podneo prijavu tokom perioda za registraciju ili su njihove prijave odbijene. EU EOM je u celosti posmatrao ovu fazu i može da potvrdi da su procedure ispoštovane.

Tokom prebrojavanja listića za glasanje van Kosova posmatrači iz političkih partija su napustili CPR iz protesta, tvrdeći da su glasački listići za Srpsku listu obeleženi na identičan način i sa istim izborom kandidata. Podnosioci prijava za glasanje van Kosova čije su prijave bile uspešne imali su mogućnost da skinu glasački listić sa Internet strane CIK-a i da ga pošalju korišćenjem obične koverta, kako bi se izborili sa vremenskim ograničenjima. Osoblje CPR-a ima pravo da odbije kovertu ukoliko ne sadrži glasački listić ili ako sadrži više od jednog glasačkog listića, ali nije moguće da odbije listić sumnjive autentičnosti ili integriteta. Nedostatak zaštitnih meta za integritet listića u ovoj fazi procesa glasanja van Kosova ne garantuje da je glasač popunio listić slobodno i bez ometanja i povrh svega, može voditi do manipulacije koju CIK ili IPŽP ne mogu sa lakoćom demonstrirati. Osoblje CPR-a je obavilo prebrojavanje listića glasove birača van Kosova za jedan dan.

VIII. REGISTRACIJA I POTVRĐIVANJE KANDIDATA

Opšti kriterijumi za kandidovanje na izborima utvrđeni su u Zakonu o opštim izborima i obuhvataju uključivanje i nediskriminaciju. Svaka osoba čije se ime pojavljuje na biračkom spisku ima pravo da se prijavi kao kandidat. ZOI ograničava to pravo u pogledu određenih kategorija osoba koje nemaju pravo kandidovanja. Što se tiče kandidata uključenih u krivične postupke, zakon poštuje pretpostavku nevinosti dok sud ne utvrdi krivicu. Pored toga, niko ko je već član drugog zakonodavnog tela (kao što je opštinska skupština) ne može dobiti mesto u Skupštini, osim ako se odrekne drugog mandata.

Kancelarija CIK-a za registraciju i potvrđivanje političkih partija bavi se registracijom i potvrđivanjem političkih partija i kandidata. Ona ima obavezu ne samo da registruje već i da održava registar političkih partija, kao i ograničenja rashoda za kampanju i obelodanjivanje finansijskih podataka. Registrovane političke partije se automatski potvrđuju u vreme izbora, osim ako izraze želju da ne budu potvrđene.

Registracija kandidata je sprovedena na sveobuhvatan način. Samo jedan kandidat, iz srpskog političkog subjekta i poslanik Skupštine Srbije, je upozoren od strane CIK-a na nekompatibilnost. Subjekat je zamenio kandidata, ali je pokazao svoje nezadovoljstvo ulaganjem žalbe, koja je na kraju odbijena. CIK je potvrdio 30 političkih subjekata: 18 političkih partija, sedam građanskih inicijativa, četiri koalicije i jednog nezavisnog kandidata. U vreme registracije i potvrđivanja, politički subjekti imaju opciju da se izjasne kao subjekti koji predstavljaju nevećinske zajednice,

što im daje pravo da se bore za zagarantovana mesta u Skupštini. Među potvrđenim političkim subjektima 21 je predstavljao nevećinske zajednice: pet Srbe, šest Bošnjake, dve Turke, dve Gorance, dve Rome, dve Aškalije i dve Egipćane.

IX. KAMPANJA

Odluka o održavanju prevremenih izbora u roku od 30 dana ograničila je zvaničnu kampanju na samo deset dana. Međutim, kampanjske aktivnosti većih političkih subjekata bile su primetne od raspisivanja izbora 8. maja, osim na severu.

EU EOM je tokom zvanične kampanje posmatrao veliki broj mitinga i javnih okupljanja održanih u opštinama na Kosovu. U većem delu Kosova kampanja je održana u mirnoj atmosferi, bez bilo kakvog incidenta ili nasilja, a slobodu okupljanja, izražavanja i kretanja uživali su svi politički subjekti i birači. Kandidati su sprovodili i aktivnosti „od vrata do vrata“ i sastanke sa manjim brojem učesnika, uz deljenje vizit kartica ili letaka, dok su veći politički subjekti takođe koristili i bilborde, velike skupove, ali, na prvom mestu i kao najvažniji, korišćeni su plaćeni termini na glavnim TV kanalima, čemu je pridodata i dinamična upotreba platformi društvenih mreža..

Primena sistema zagarantovanih mesta bilo je glavno pitanje o kojem su razgovarali srpski politički lideri i akteri civilnog društva u periodu pre dana izvora. U ovom kontekstu, 28. maja, četiri predsednika opština sa severa Kosova odlučili su da suspenduju aktivnosti za izbore i zapretili su da će bojkotovati izbore, navodeći kao razlog odluku CIK-a koja se odnosi na sastav biračkih odbora, kao i korišćenje glasačkih listića koji na sebi imaju grb Kosova. Srpska lista je zamrzla svoju kampanju u svim opštinama sa srpskom većinom. U međuvremenu, njen glavni takmac (PDS) i ostali nevećinski politički subjekti aktivno su sprovodili kampanju u mestima sa srpskom većinom na jugu.

Dana 3. juna, nakon intervencije srpskog premijera i poziva za učešće kosovskih Srba, Srpska lista je počela intenzivniju kampanju u mestima sa srpskom većinom, uz pojavljivanje u medijima, aktivnosti „od vrata do vrata“ i više mitinga. Lideri Srpske liste na severu su se konačno dogovorili da ne bojkotuju izbore, ali nije organizovana nikakva kampanja u poslednja tri dana tog perioda. Obustavljanje izbornih aktivnosti i pretnja bojkotom odvratili su manje srpske i nevećinske političke subjekte od vidljive kampanje na severu. To je naročito uticalo na pravo birača da budu informisani o kandidatima i njihovim programima, i o tome kako da iskažu svoj izbor na biračkom listiću, što je informacija koju obično pružaju politički subjekti.

PDK, AKR, AAK, Samoopredeljenje i LDK su aktivno sprovodili kampanju, uključujući tu i bilborde, medije i mitinge. Najvidljiviji učesnik pred početak zvanične kampanje, naročito u medijima, bio je premijer i lider koalicije koju predvodi PDK, Hašim Tači. „Samoopredeljenje“ je uložilo žalbu IPŽP-u optužujući ga da zloupotrebljava javna sredstva za kampanju, a drugi opozicioni subjekti su izneli zabrinutosti o onome što su oni smatrali preteranim izveštavanjem o njegovim aktivnostima od strane javnog servisa RTK. Manji politički subjekti su se žalili na odsustvo kontrole aktivnosti pre zvaničnog početka kampanje. Kratko vreme za zvaničnu kampanju ograničilo je slobodan prostor u medijima, regulisano izveštavanje u medijima i vreme za kampanjske aktivnosti, što je naročito uticalo na manje partije.

Kodeks ponašanja političkih subjekata uspostavljen Izbornom uredbom 11/2013 izričito zabranjuje korišćenje zapaljivog rečnika i podsticanje na nasilje. Sveukupni ton učesnika kampanje, prema onome što je posmatrao EU EOM, ocenjen je kao umeren i, iako su u završnim danima neke partije vratile nacionalističkim temama, kao i optužbama za korupciju i organizovani kriminal, to se nije u velikoj meri pogoršalo. Kandidati su bili usredsređeni na ekonomski razvoj, zapošljavanje i investicije. Ipak, kampanja je u velikoj meri bila zasnovana na ličnosti lidera.

Uprkos kvoti od 30% za kandidatkinje na listi, žene nisu bile dovoljno zastupljene u kampanji. Političkim partijama i dalje dominiraju muškarci. Izuzetak su dve istaknute kandidatkinje iz dve najveće partije. Žene su retko govorile na mitinzima, poruke nisu bile usmerene direktno ženama i učešće žena na mitinzima je bilo slabo. Kandidatkinje su bile predmet uznemiravanja na internetu tokom kampanje.

Politički subjekti su usmerili svoje poruke samo svojoj zajednici, isključivo na jednom jeziku, i nisu pokušavali da dopru do drugih birača. Kampanja nevećinskih kandidata je organizovana isključivo u mestima u kojima imaju značajnu populaciju (Srbi uglavnom u 10 opština sa srpskom većinom, Goranci u Dragašu, a Turci, Bošnjaci, Romi, Egipćani i Aškalije u nekoliko regiona).

Pritisci na zaposlene i birače, kupovina glasova i zloupotreba javnih funkcija ili resursa su, prema zakonu, povrede izbornih pravila i čine izborne prekršaje koje IPŽP sankcioniše. Nekoliko političkih subjekata je prijavilo posmatračima EU EOM da je radnicima javnog sektora (naročito nastavnicima, socijalnim i opštinskim radnicima) dato uputstvo da prisustvuju mitinzima, i da glasaju za partiju na vlasti u opštini, u većini slučajeva PDK, ali takođe i za Srpsku listu u različitim sredinama sa srpskom većinom. Navode o sličnim pritiscima na radnike u privatnim firmama u vlasništvu kandidata u Peći i Kamenici posmatrači su ocenili kao verodostojne. EU EOM je ocenio kao verodostojne različite navode o pritiscima na radnike iz javnog sektora da izađu na glasanje u opštinama Zubin Potok i Leposavić.

A. Finansiranje kampanje

Zakon o opštim izborima, Zakon o finansiranju političkih partija i propisi CIK-a o finansiranju kampanja političkih subjekata utvrđuju ograničenja rashoda i obaveze prijavljivanja, mehanizme revizije i novčane kazne u slučaju povrede. Međutim, ovi propisi se primenjuju samo tokom perioda zvanične kampanje. Pošto u zakonskom okviru ne postoji konkretno pravilo za period nakon ovih deset dana, svi glavni igrači koji imaju veliki finansijski kapacitet (odnosno koalicija predvođena PDK-om, LDK, AAK, AKR) rasporedili su značajan deo svojih sredstava za kampanju tokom perioda pre kampanje, održavanjem velikih mitinga, postavljanjem brojnih bilborda i zakupom plaćenog TV prostora, bez suočavanja sa bilo kakvim mehanizmom za kontrolu rashoda ili novčanim kaznama.

Zakon o finansiranju političkih partija (03/L-174) predviđa dodeljivanje javnih sredstava za redovne aktivnosti političkih subjekata, u skladu sa njihovom zastupljenošću u Skupštini i prema broju osvojenih mesta. Oni dobijaju raspodelu ovog godišnjeg budžeta u nekoliko rata, a poslednju su dobili u aprilu, pre raspisivanja izbora. Zakon omogućava Skupštini da izdvoji posebna budžetska sredstva političkim partijama za izbore. Za parlamentarne izbore, 90% ovih sredstava je dodeljeno na osnovu broja mesta osvojenih od strane subjekta na prethodnim parlamentarnim izborima, a preostalih 10% je dodeljeno političkim subjektima potvrđenim za ove izbore. Političkim partijama nisu dodeljena posebna sredstva za ove prevremene izbore. Kao rezultat toga, partije koje nisu imale zastupnike u Skupštini nisu imale koristi ni od kakvog državnog finansiranja.

Zakoni i propisi o finansiranju kampanje definišu ograničenja rashoda političkih subjekata tokom predizborne kampanje. Prema ZOI, politički subjekat koji učestvuje na izborima ne može da premaši određeni iznos rashoda za kampanju, koji je definisan od strane CIK-a ne kasnije od 5 dana nakon objavljivanja datuma izbora. Dana 12. maja 2014. godine, CIK je izdao odluku o utvrđivanju maksimalnog iznosa na 893.463,50 evra, na osnovu Izbornog pravila 12/2013 koje ograničava rashode kampanje za parlamentarne izbore na 0,5 evra po registrovanom biraču, i broju registrovanih birača 2014. godine, tj. 1.786.927; Zakon o finansiranju politički partija (03/L-174) takođe utvrđuje jasna ograničenja u pogledu donacija koje politički subjekti primaju: 2.000 evra godišnje od fizičkog lica i 10.000 evra godišnje od pravnog lica.

U skladu sa Izbornim pravilom 12/2013, svaki politički subjekat potvrđen za učešće na izborima obavezan je da dostavi, ne kasnije od 45 dana od završetka izbora, izveštaj o finansiranju kampanje koji obuhvata period počevši od 90 dana pre dana izbora. Budući da su ovi izbori raspisani samo mesec dana pre dana izbora, period obuhvaćen izveštajem je smanjen na 30 dana.

Politički subjekti podnose izveštaj o finansiranju kampanje kancelariji CIK-a odgovornoj za praćenje njihovog poštovanja propisa, Kancelariji za registraciju i potvrđivanje političkih partija (KRPPP), koja onda vrši reviziju. Od političkih subjekata se zahteva da radi revizije kampanje podnesu u okviru svog izveštaja informacije o svim prihodima, uključujući i njihov datum i izvor; i o svim rashodima, uključujući i naknadu za kampanju primljenu tokom tog perioda. Štaviše, oni moraju revizorima dati pun pristup svojim finansijskim izveštajima. Međutim, revizori u praksi ne proveravaju potpunost evidencije, tj. da li su rashodi za kampanju i sva sredstva koja su politički subjekti primili obelodanjeni u podnetim izveštajima. Ograničen delokrug ovog finansijskog pregleda daje prostor političkim subjektima da troše preko ograničenja utvrđenog zakonom, i povećava verovatnoću da neprijavljene donacije sakriju od provere. Kao rezultat toga, pravne odredbe osmišljene za utvrđivanje gornje granice rashoda političkih subjekata za kampanju su neefikasne.

X. MEDIJI

A. Medijski pejzaž

Medijski pejzaž na Kosovu se razvio velikom brzinom tokom proteklih 15 godina i na Kosovu danas posluje 21 zemaljski TV kanal, 83 radio stanice, 49 kablovskih TV kanala⁸ i osam dnevnih novina koji predstavljaju raznolikost uređivačkih linija i političkih mišljenja. Postoje četiri javna TV kanala i dve javne radio stanice.

Sve dnevne novine i većina zemaljskih (15 od 21) i kablovskih (47 od 49) TV kanala emituju program na albanskom jeziku. Ostali emituju na srpskom i u jednom slučaju na turskom jeziku. Manjinski jezici se u većoj meri koriste od strane radio emitera, gde 49 radio stanica emituje na albanskom, 25 na srpskom, jedna i na albanskom i na srpskom, a ostale na jezicima drugih zajednica (turskom, bošnjačkom, goranskom, romskom). Samo tri TV kanala i tri radio stanice imaju pokrivenost na celom Kosovu.

Javni mediji su deo Radio-televizije Kosova (RTK). Za RTK1 se smatra da je najuticajniji izvor informacija za birače iz zajednice kosovskih Albanaca. Njegovi glavni konkurenti su privatni zemaljski KTV i TV21 sa nacionalnom frekvencijom, kao i kablovski TV kanal sa pokrivenošću na celom Kosovu, Klan Kosova. Jedini javni emiter na srpskom jeziku je kablovski kanal RTK2, koji posluje skoro godinu dana.

Tržište štampanih medija karakteriše ograničen tiraž, gde nijedan list nema tiraž veći od 8.000 primeraka dnevno. Nasuprot tome, veruje se da popularnost Internet medija sve više raste, a većina stranca na Internetu objavljuje vesti na albanskom jeziku. Broj političkih tekstova („blogova“) i političkih aktivnosti na društvenim mrežama takođe je u porastu.

Rad emitera nadgleda Nezavisna komisija za medije (NKM), ustavno telo zaduženo za dodeljivanje i nadgledanje dozvola za rad. NKM je postala operativna u aprilu 2014. godine nakon što je Skupština postavila četiri nova člana u njenom sedmočlanom Savetu. Skoro svi sagovornici iz medija su izrazili svoju uverenje u nepristrasnost ovog tela. Potrebno je međutim napomenuti da Savet nije održao nijedan sastanak tokom predizborne kampanje i da se sastao tek nakon dana izbora.

---

⁸ Spisak licenciranih elektronskih medija dobijen od Nezavisne komisije za medije, status u junu 2014.

Sveukupna sloboda medija je generalno poštovana tokom izbornog procesa. Nije prijavljen nijedan veći incident u vezi sa izborima u kojem su učestvovali novinari i većina sagovornika iz medija rekla je da su se osećali slobodno u obavljanju svog posla.

B. Zakonski okvir

Ustav predviđa 'slobodu i pluralizam medija', garantuje pravo pristupa javnim dokumentima i zabranjuje cenzuru. Zakonska osnova u vezi sa medijima tokom izbornog procesa proizilazi iz Zakona o opštim izborima (2012), Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije (2008), i sekundarnih zakona uključujući i Uputstvo NKM-a o realizaciji Poglavlja VIII Zakona o opštim izborima od 23. maja 2014. i Uredbe KPM-2013/03 NKM-a o komercijalnoj audio-vizuelnoj komunikaciji od 28. maja 2013. godine.

ZOI zahteva da svi mediji obezbede 'pravično i jednako' izveštavanje u vestima o svim potvrđenim političkim subjektima tokom kampanje i konkretno obavezuje emitere da garantuju 'pravičan i jednak pristup političkim emisijama i debatama'. Ovaj zakon takođe obavezuje sve medije koji emituju političke reklamne spotove da ponude jednako vreme besplatnog prostora svim nadmetačima. Na individualnim medijima je da odluče kada će biti dodeljen besplatan prostor i koji način bi trebalo da se koristi za računanje vremena. Iako ne postoji ograničenje za emitovanje političkih reklamnih spotova, naplaćen iznos ne sme da premašuje najnižu stopu za isto 'vreme i dan u sedmici' korišćenu u prethodnih šest meseci.

NKM ima zadatak da prati saglasnost emitera sa napred pomenutim odredbama. On je takođe nadležan da donosi sekundarne akte i da novčano kažnjava medije koji ne poštuju pravila licence.

Na osnovu uredbe NKM-a KPM-2013/03 medijima nije dozvoljeno da emituju političke reklamne spotove pre zvaničnog početka kampanje. Uredba dozvoljava drugačiji vid reklamiranja tokom kampanje: sponzorisan pokrivanje predizbornih aktivnosti. Prema Uredbi KPM-2013/03 sponzorisan pokrivanje može biti emitovano tokom kampanje bez ograničenja pod uslovom da je pravilno obeleženo kao takvo. Ovo je dovelo do masovnog zakupa udarnih termina tokom kampanje, pod nejednakim cenama, i za posledicu je imalo ograničavanje jednakosti konkurenata tokom izbornog procesa.

Iako NKM nije primio nijednu žalbu, on je po službenoj dužnosti utvrdio nekoliko povreda propisa. Između ostalog, pet televizijskih kanala dobilo je upozorenja za emitovanje reklamnih spotova i obaveštenja političkih partija pre zvaničnog početka predizborne kampanje. Top Kosova Radio je dobilo upozorenje nakon što je njegova direktorka Margarita Kadriu pristupila PDK-u i postala zamenik Hašima Tačija u stranci, što je praksa zabranjena članom 22.3.1 Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije. Kasnije, tokom kampanje, NKM je izdao upozorenja za šest Tv stanica zbog emitovanja plaćenih reklama i dvema zbog kršenja izborne tišine. Ukupno 75 medija nije dostavilo NKM-u na vreme izveštaje koje su obavezni da podnesu o zakupljenim i besplatnim političkim reklamnim spotovima.

C. Nalazi iz praćenja i nadgledanja rada medija („medija monitora“)

Skraćivanje kampanje sa 30 na 10 dana negativno je uticalo na izveštavanje u medijima u dva glavna aspekta: partije su koristile svoja finansijska sredstva da masovno zakupljuju sponzorisane programe što je ograničilo ukupnu količinu nekomercijalnog izveštavanja o kampanji, i takođe su sprovedi tipične aktivnosti kampanje pre zvaničnog početka kampanje. Ovo drugo je dovelo do situacije u kojoj je *de facto* kampanja bila duža od zvanične i delimično je sprovedena bez standardnih zakonskih mehanizama koji garantuju jednako izveštavanje, neutralnost medija i zaštitu manjih političkih aktera.

Jedinica za monitoring medija⁹ potvrdila je da je kampanja u medijima *de facto* počela pre zvanične kampanje. Analiza EU EOM o periodu pre kampanje otkrila je da je o svih šest većih partija kosovskih Albanaca izveštavano u večernjim vestima RTK i ukupne informacije o aktivnostima partija u poslednjim danima dostigle su skoro 20 minuta na dan, iako je o PDK više izveštavano¹⁰. Većina aktivnosti partija o kojima je izveštavano bile su *de facto* kampanjske aktivnosti – partije su davale izborna obećanja i premijer je u velikoj meri koristio naziv koalicije, Nova misija. EU EOM veruje da je ova praksa još jedna posledica skraćene kampanje: tokom većeg dela onoga što je *de facto* bila izborna kampanja, nisu primenjene zakonske odredbe o jednakosti političkih subjekata.

Za vreme zvanične kampanje sponzorisanje emitovanje programa na TV kanalima je korišćeno kao sredstvo kampanje na nivou za koji mnogi sagovornici kažu da nije bio viđen za vreme prošlih izbora. Ovo emitovanje se uglavnom sastojalo od prenosa mitinga političkih stranaka i govora stranačkih lidera. Ova praksa je značajno uvećala procenat ukupnog plaćenog programa na četiri posmatrana TV programa na albanskom jeziku. I dok su politički propagandni spotovi bili skoro jednako raspoređeni između četiri kanala, njihov pristup prema sponzorisanom programu se u mnogome razlikovao. Praksa je naročito bila uočljiva na KTV koja je emitovala prosečno 2 sata i 30 minuta sponzorisanog programa dnevno i time uveliko ograničila količinu nekomercijalnog izbornog programa. U manjoj ali i dalje bitnoj količini ova praksa je korišćena od strane Klan Kosova i RTK1, gde je sponzorisani program činio 25, odnosno 11% u udarnim terminima. Samo je TV21 ograničila sponzorisani program na manje od 5% u udarnim terminima. Najveću količinu plaćenog programa (kombinacija političkih reklamnih spotova i sponzorisanog programa) na četiri posmatrane kosovske albanske TV stanice kupio je PDK (32%), zatim LDK (20%), AAK, „Samoopredeljenje“ i AKR (svaki od 13-15%) i „Nisma“ (6%)¹¹. Televizijske stanice su iskoristile zakonske nedostatke da primene cene „o kojima se može dogovarati“ za sponzorisano emitovanje, praksu za koju se čini da je nedosledna i odnosu na opšte pravilo Zakona o opštim izborima gde se utvrđuje jednak tretman političkih kandidata.

U informativnim programima, međutim, većina medija je ponudila veoma ujednačen prostor svim glavnim kandidatima iz njihovih relevantnih zajednica primenjujući srazmernu jednakost (RTK1, Radio Kosova) ili striktnu jednakost (TV21, Klan Kosova), obe u skladu sa Kodeksom Venecijanske komisije o dobroj praksi u izbornim pitanjima. Javna televizija RTK1 je posvetila više vremena kandidatima PDK (25%) i LDK (21%). Četiri ostala parlamentarna subjekta kosovskih Albanaca (AKR, AAK, „Samoopredeljenje“ i „Nisma“) su takođe bili veoma zastupljeni. Vidljivost PDK kampanje je bila neznatno veća u glavnim informativnim emisijama RTK sa 28% zastupljenosti dok je zastupljenost LDK bila 21% to LDK. Javni Radio Kosova 1 je imao sličan program za vreme kampanje tretirajući PDK i LDK kao glavne kandidate i posvetio im je više vremena nego ostalim parlamentarnim strankama kosovskih Albanaca. Međutim, on je takođe veoma izveštavao i o vladinim aktivnostima što je PDK učinilo vidljivijim od LDK.

Informativni program privatnih TV21 i Klan Kosova je bio izbalansiran iako je druga navedena televizija dala manje prostora AKR i „Nismi“. Mediji koji pripadaju privatnoj Koha grupi (KTV televizija i dnevni list Koha Ditore) su zauzeli jasno negativan stav protiv PDK. Iako je KTV uglavnom dala jednaki prostor glavnim kandidatima, ona je bila vidljivo kritičnija prema PDK nego prema ijednoj drugoj političkoj partiji kosovskih Albanaca. Ona je takođe posvetila veliku količinu svog informativnog programa negativnom komentaranju vladinih aktivnosti. Kao rezultat toga,

⁹ Tim je nadgledao pet TV kanala (RTK1, RTK2, Klan Kosova, KTV, TV21), dve radio stanice (Radio Kosova 1, Radio KIM), četiri dnevne novine (*Koha Ditore*, *Kosova Sot*, *Tribuna* i *Zëri*) i glavna izdanja vesti na dva kosovska medija na srpskom jeziku (TV Most, TV Puls). Sadržaj svih medija je praćen tokom celog perioda kampanje između 28. maja i 6. juna, TV kanala između 18.00 i 24.00 a radio stanica između 17.00 i 20.00 svakog dana.

¹⁰ PDK 34%, LDK 21%, AAK 15%, „Samoopredeljenje“ 13%, AKR 9%, „Nisma“ 6%. Podaci za sve vesti o političkim partijama i njihovim liderima emitovanim u svim izdanjima *Lajme* (dnevnik u 19.30) između 8. maja i 27. maja.

¹¹ Praksa prodavanja programskog vremena nije primećena na posmatranim radio stanicama niti na TV kanalu na srpskom jeziku RTK2.

većina njenog programa koji se bavio PDK i njihovim članovima je imala negativnu konotaciju, nasuprot ostalim medijima, koji su uglavnom neutralno pokrivali kampanju svih stranaka.

RTK1 i TV21 su dali političkim subjektima koji su se nadmetali veoma jednaku mogućnost da koriste direktan govor u vestima, debatama, intervjuima i ostalim nekomercijalnim programima. Udeo stranaka u celokupnom vremenu koje je sadržalo direktan govor je na RTK1 varirao od 14 do 18%, na TV21 od 12 do 21%. Kandidati Nisme su bili nedovoljno zastupljeni na Klan Kosova. Na KTV, direktni govor je uglavnom dodeljivan Samoopredeljenju i LDK uz veoma malo direktnog govora predstavnika PDK. Sva četiri kosovska albanska TV kanala su organizovala debate sa – u većini slučajeva – šest parlamentarnih stranaka kosovskih Albanaca koje su učestvovala na izborima.

Srpska lista je uglavnom dobila veći prostor kako na javnom RTK2 kanalu tako i u privatnim srpskim medijima iako je njen glavi protivnik PDS takođe imao veliki prostor. Izuzetak je predstavljala TV Most koja je skoro isključivo prenosila samo aktivnosti Srpske liste. RTK 2 je dao PDS-u i drugom srpskom subjektu, PDP-u, više prostora u svojim debatama što može biti objašnjeno time da se Srpska lista povukla iz kampanje.

Nasuprot elektronskim medijima, novine su uglavnom imale jasnu uređivačku liniju. *Koha Ditore* je bila pristrasna protiv PDK, dok je *Kosova Sot* bio pristrastan protiv LDK. *Tribuna* je dala AKR skoro isti prostor kao PDK i LDK zajedno što je učinilo kampanju AKR veoma vidljivom. Izveštavanje „Zëri“-ja je izgledalo kao uravnoteženije iako su ove novine bile kritičnije prema PDK.

Pokrivenost ženskih kandidata je bila veoma slaba u informativnim emisijama elektronskih medija. Ovo može delimično da oslikava strategiju političkih partija u kampanji. Ona je oscilirala između 4 i 15% uz veoma nisku stopu na RTK1 (4.5%). Neki mediji su pokušali da budu uravnoteženiji pri izveštavanju o ženskim kandidatima tako što su im ponudili mogućnost da učestvuju u debatama. To je između ostalih bila praksa Klan Kosova i TV21.

Ukupno posmatrano, svi kosovski mediji su se uzdržavali od zapaljivih poruka, iako su mnogi ograničili izveštavanje na sopstvenu zajednicu. Debate između članova različitih etničkih zajednica praktično nisu ni postojale. Samo je TV21 rekla izbornoj posmatračkoj misiji EU da su pokušali da uključe Srpsku listu u debatu sa kosovskim albanskim političkim partijama. Ostale TV stanice su tvrdile da bi obezbeđivanje prevoda bilo previše problematično ili da „Srbi imaju sopstvene televizije“. Izborna posmatračka misija EU veruje da je izveštavanje po etničkoj liniji ograničilo mogućnost glasača da budu adekvatno obavешteni o aktivnostima u kampanji i da je naročito uticalo na nealbanske i nesrpske zajednice koje nemaju pristup programu na sopstvenom jeziku na nivou Kosova.

XI. IZBORNA PRAVDA I PRIMENA IZBORNIH PRAVA

Nakon optužbi za kršenje izbornih prava nakon opštih izbora 2010. godine, u novom kosovskom krivičnom zakoniku, na snazi od 1. januara 2013, deo koji se odnosi na krivična dela protiv izbornih prava je značajno izmenjen. Broj krivičnih dela je povećan sa šest na deset. U krivična dela sada spadaju kršenje prava na kandidovanje, pretnje kandidatima, sprečavanje u ostvarenju prava na glasanje, kršenje slobodne volje glasača, zloupotreba zvaničnika, davanje ili primanje mita u vezi sa glasanjem, zloupotreba prava glasa, narušavanje poverljivosti glasanja, ometanje glasačkog procesa, falsifikovanje rezultata glasanja i uništavanje glasačke dokumentacije. Kazne predviđene za svako pojedinačno krivično delo su takođe uvećane. Izborna krivična dela se mogu kazniti novčanom kaznom kao i zatvorom od šest meseci do pet godina. Veće kazne su za izborne zvaničnike. Kako su kazne visoke, one imaju za cilj i da dodatno obeshrabre izborne prevare.

Pre izbornog dana, uspostavljena je zvanična saradnja između kosovskog pravosuđa, policije, tužilačkog veća, CIK-a i IPŽP-a. Oni su takođe organizovali događaje za izborne zvaničnike i članove političkih subjekata kako bi podigli svest o promena u krivičnom zakoniku.

Na dan izbora, policija i nacionalni koordinator za izbore iz Tužilaštva rasporedili su do 300 tužilaca. Otvoreno je 13 predmeta protiv 23 osobe. Većina predmeta se odnosila na opstrukciju glasačkog procesa i sprečavanje prava na glasanje. Izgleda da je operacija imala uspešan efekat odvratanja koji je obeshrabrio kršenje izbornih pravila. Broj optužbi u vezi sa navodnim prevarama se smanjio u odnosu na prethodne opšte izbore. Pokrenuti predmeti su tretirani kao prioritetni na mnogo delotvorniji način. Predstavnici političkih subjekata, rukovodioci izbornih organa, kao i ostali međunarodni partneri procenili su sprovođenje saradnje kao veoma pozitivno. EU izborna posmatračka misija je primetila povećanu svest o potencijalnim posledicama kršenja krivičnog zakoniku u vezi sa izborima.

A. Pritužbe i žalbe

Izborni panel za žalbe i predstavke (IPŽP) je nezavisno telo sastavljeno od sudija koje je nadležno za odlučivanje po pritužbama koje se odnose na navodna kršenja izbornog procesa i žalbe na odluke CIK-a. Komisija je sastavljena od deset sudija uključujući i predsedavajućeg. Skupština Kosova je izmenila Zakon o opštim izborima u oktobru 2010. godine i time suštinski izmenila proceduru za pritužbe i žalbe.

Izmene su obuhvatile izmenu roka za IPŽP da odluči povodom pritužbi sa 5 dana na 72 časa, i skraćanje roka za podnošenje pritužbi na proces brojanja glasova na 24 časa. Vrhovni sud je zameno Ustavni sud kao drugostepeni organ. Izmene su imale za cilj da učine proces efikasnijim i da smanje mogućnost odugovlačenja konačnog potvrđivanja izbornih rezultata. S tim u vezi ove izmene su se dokazale kao efikasne.

IPŽP se bavi i žalbama na odluke CIK-a u vezi sa potvrđivanjem stranke ili kandidata, akreditacijom posmatrača, registracijom stranke i glasanjem van Kosova. Odluke IPŽP-a povodom žalbi su obavezujuće za CIK. IPŽP se takođe bavi pritužbama koje se odnose na sprovođenje kampanje, glasanje, brojanje i tabeliranje i takođe prima pritužbe i nakon objavljivanja konačnih rezultata. Podnosioci pritužbi imaju 24 časa od zatvaranja biračkih mesta da podnesu pritužbu koja se odnosi na proces glasanja kao i 24 časa od navodnih nepravilnosti za one koje se odnose na nepoštovanje izborne tišine i na brojanje i tabeliranje ili na osporavanje rezultata pre njihovog konačnog potvrđivanja. Iako rok za podnošenje pritužbi na izborni proces treba po prirodi stvari da bude kratak, trebalo bi se uzeti u obzir da se ovaj rok produži na 48 časova. Podnosioci pritužbi veoma često nisu upoznati sa nepravilnostima u roku od 24 časa, što neka kršenja zakona ostavlja bez zakonskih posledica.

U svakom slučaju, IPŽP ima 72 časa od prijema pritužbe da donese odluku. Pored toga, na odluke IPŽP-a, kako na pritužbe tako i na žalbe, može se žaliti Vrhovnom sudu ukoliko je nametnuta kazna veća od 5.000 evra ili ako se žalba tiče osnovnih prava građana. CIK treba da potvrdi konačne izborne rezultate samo nakon što je IPŽP odlučio po svim pritužbama ili nakon što Vrhovni sud donese odluku povodom žalbe na odluku IPŽP-a.

IPŽP je primio ukupno 340 žalbi i predstavki. Devedeset i šest ih je prihvaćeno dok je ostatak odbijen ili odbačen zbog forme ili suštine. Od ukupnog broja odbačenih žalbi i predstavki, 15 ih se žalilo Vrhovnom sudu koji je u svim slučajevima potvrdio odluku IPŽP. Vrhovni sud ne objavljuje svoje odluke.

Podnosilac žalbe ili predstavke može biti bilo koja osoba, fizički ili pravno lice, koja ima pravni interes u tom pitanju, ili za koju se misli da su njena prava koja se tiču izbornog procesa narušena.

To su glasači, politički subjekti, članovi organa za upravljanje izborima ili posmatrači političkih partija. Međutim, nivo svesti o procedurama IPŽP-a u javnosti i u malim i nevećinskom političkim subjektima je veoma nizak, naročito u opštinama sa srpskim većinskim stanovništvom. Kao posledica toga, većina žalbi i predstavki je podneta od strane najvećih političkih subjekata. Manji subjekti su podneli samo nekoliko žalbi i mnoge su odbijene kao neosnovane. Od ukupnog broja žalbi i predstavki koje je dobio IPŽP, samo šest je bilo iz četiri opštine na severu, samo 26 ih su podneli nevećinski politički subjekti od kojih su osam bili od srpskih političkih subjekata.

U odlučivanju na žalbe i predstavke, IPŽP je delovao u skladu sa zakonom i sopstvenim internim pravilnicima, poštujući proceduru i rokove. On je konsolidovao slične žalbe iz istih geografskih područja ili iste prirode i tretirao ih je kao jednu. Objašnjene su zakonske osnove za njihove odluke i odluke su pravovremeno objavljene na Internet strani IPŽP-a, mada prevod na srpski jezik nije bio uvek obezbeđen.

Međutim, u mnogim slučajevima, IPŽP je usvojio formalistički pristup i nije uvek aktivno tražio dokaze. IPŽP je odlučio po mnogim žalbama u odsustvu neophodnih dokaza. Kao posledica toga, Panel je odbio mnoge žalbe. Samo je jedna žalba sa dana izbora rezultirala ponovnim brojanjem glasova na biračkom mestu. Međutim, uglavnom je povećan broj prihvaćenih žalbi, naročito onih koje se odnose na kampanju, izbornu tišinu i objavljivanje rezultata. Nasuprot tome, u vezi sa značajnim novčanim kaznama koje se izriču političkim subjektima za kršenje pravila u kampanji, kao i u vezi sa žalbama koje se odnose na glasanje, od ukupno 56 samo je jedna žalba koja se odnosi na navodnu kupovinu glasova rezultirala ozbiljnijom kaznom.

Kao i kod prethodnih izbora, IPŽP nije iskoristio mogućnost da održi saslušanja. Kada postoji sumnja da žalba može da sadrži elemente aktivnosti prevare, IPŽP ima mogućnost da imenuje istražne timove u centru za brojanje i rezultate. IPŽP je koristio ovo veoma bitno oruđe u nekoliko slučajeva. Panel je poslao istražne timove sastavljene od sudija i jednog pravnog službenika Sekretarijata u CBR kada je pet političkih subjekata podnelo žalbe zbog navodne manipulacije glasovima izvan Kosova. Panel je takođe poslao istražne timove u CBR kada je odlučivao po žalbama podnetim nakon objavljivanja rezultata. Ovo je omogućilo Panelu da donese kvalitetnije informisane odluke na osnovu dokumentovanih dokaza, što je rezultiralo time da su mnoge od tih žalbi usvojene i da je naređeno ponovno prebrojavanje 51 glasačke kutije.

Prekršaji koji mogu da utiču na rezultat glasanja, pored administrativnih prekršaja, takođe mogu da budu i krivična dela. U takvim slučajevima, IPŽP treba da prosledi predmet glavnom državnom tužilaštvu i policiji na krivično gonjenje. Ovo ne treba da liši IPŽP nadležnosti da utvrđuje administrativnu odgovornost. Saradnja IPŽP-a, kako sa policijom, tako i sa tužilaštvom, se poboljšala; deljenje informacija je rezultiralo prihvaćenim žalbama u najmanje dva slučaja, zahvaljujući toj saradnji, IPŽP je bio marljiv u pogledu slanja informacija tužilaštvu o slučajevima gde su postojale sumnje o krivičnim delima u vezi sa izbornim pravima.

Iako je izborna posmatračka misija EU primetila poboljšanje rada IPŽP-a na ovim izborima, upitno je da li je format koji je odabran za odlučivanje o izbornim sporovima (stalno telo sa većem sudija u stalnom radnom odnosu) odgovarajući. Najveći deo posla od prihvatanja žalbi, preko procesiranja predmeta, vođenja istrage i pravne pripreme odluka, sprovodi Sekretarijat.

XII. DOMAĆI POSMATRAČI

Zakon o opštim izborima i pravilnici CIK-a omogućavaju prisustvo domaćih i međunarodnih posmatrača na izborima. CIK je izdala 36.043 akreditacija za posmatrače na izborima, uključujući predstavnike političkih partija i medija, jačajući transparentnost procesa. Više od 31.000 njih bilo je iz političkih subjekata, gde su PDK, AAK i LDK imali najviše predstavnika. CIK je takođe akreditovao više od 3.000 posmatrača iz organizacija civilnog društva.

Glavna domaća posmatračka grupa je Demokratija na delu (DND), platforma koja obuhvata skoro 80 nevladinih organizacija (NVO) i udruženja. DND je posmatrala kampanju i predizborne aktivnosti sa 100 dugoročnih posmatrača i rasporedila je posmatrače na većini glasačkih mesta. Posmatrači iz redova DND-a su sprovedli stacionarno posmatranje sa tri obrazaca za otvaranje, glasanje i zatvaranje i brojanje, o kojima su izveštavali telefonom. Posmatrači DND-a su bili iskusni i sa dobrim znanjem o procedurama na dan izbora.

Nezavisna istraživačka organizacija Demokratija za razvoj (DZR) ima veliki program za izbore i izdala je publikacije o nekoliko pitanja koja se odnose na izbore. DZR je bila jedina organizacija civilnog društva koju je CIK¹² izabrao da ima ulogu u edukaciji glasača. Oni su napravili i distribuirali informativne letke koji su se uglavnom bavili saradnjom sa pravosudnim vlastima kako bi se sprečila zloupotreba glasanja.

XIII. GLASANJE I BROJANJE

Izborna posmatračka misija EU je posmatrala otvaranje, glasanje i zatvaranje na 520 glasačkih mesta u 37 opština¹³. Ovo predstavlja više od jedne četvrtine ukupnog broja glasačkih mesta na Kosovu. Izbori su prošli u miru i bez incidenata na glasačkim mestima. Procedure za otvaranje, glasanje i zatvaranje na dan izbora su pozitivno ocenjene od strane posmatrača iz izborne posmatračke misije EU. Ljudi su iskoristili svoje demokratsko pravo da glasaju, uključujući i one na severu Kosova. Prijavljeno je nekoliko slučajeva zloupotreba kojima su se pozabavili relevantni organi.

Posmatrači izborne posmatračke misije su ocenili rad biračkih odbora kao „veoma dobar“ ili „dobar“ u 95,3% slučajeva za vreme glasanja i ocenili su njihov rad kao profesionalan.

Na dan izbora, EU posmatrači su videli najmanje jednog prisutnog domaćeg posmatrača na 91% glasačkih mesta od kojih su 31% bile žene. DND je bila najprisutnija organizacija, primećena je na 82% glasačkih mesta. Posmatrači koji su akreditovani ispred političkih subjekata bili su prisutni na velikoj većini glasačkih mesta ali samo 17% njih su bile žene. Najzastupljenija stranka je bila LDK, prisutna na 80% glasačkih mesta, zatim PDK (78%) i „Samoopredeljenje“ (77%). EU posmatrači su izvestili da je njihov pristup uglavnom bio veoma profesionalan. Oni su ocenili njihovo razumevanje procesa kao „dobro“ ili „veoma dobro“.

Vreme za otvaranje glasačkih mesta je uglavnom poštovano. Izborna posmatračka misija je pozitivno ocenila celokupno sprovođenje otvaranja i sve odgovarajuće procedure su u velikoj meri ispoštovane. Glasanje je pozitivno sprovedeno na svim posmatranim glasačkim mestima. Izborna posmatračka misija EU je ocenila proces glasanja kao „veoma dobar“ ili „dobar“ u skoro svim slučajevima; transparentnost procesa je takođe bila dosledno garantovana. EU posmatrači su bili u mogućnosti da posmatraju proces glasanja bez prepreka ili ograničenja.

Tajnost glasanja nije bila uvek obezbeđena. Iako pomoć pri glasanju nije zabranjena zakonom, izborna posmatračka misija EU je primetila značajan broj glasova uz pomoć drugog lica (primećeno na 23% glasačkih mesta). Međutim, pomoć su uglavnom pružali članovi porodice i nije primećeno da su članovi glasačkih odbora ili posmatrači koji predstavljaju političke partije radili isto. U Zvečanu su EU posmatrači posvedočili da je jedan glasač koji je glasao na više od jednog

¹² Odluka CIK 1106/2014 od 23. maja 2014.

¹³ Metod korišćen za istraživanje u vezi sa glasanjem je metod stratifikovanog slučajnog uzorka. Veličina uzorka je 277 glasačkih centara i pokriveno je 37 od 38 opština na Kosovu. Iz bezbednosnih razloga nije bilo posmatranja u Zubinom Potoku. Sa nivoom pouzdanosti od 95% i intervalom pouzdanosti od 95% margina greške iznosi 2,4%. stopa odgovora je 67,7%. Metod izveštavanja je zasnovan na Internet upitniku: Samointervjuisanje uz pomoć računara (SIPR). Kada nije bilo Internet veze korišćeno je telefonsko intervjuisanje uz pomoć računara. Istraživanje je zasnovano na 3 sekcije: otvaranje (7.00), glasanje (7.00-19.00), zatvaranje i brojanje (19.00). Metod istraživanja se odnosi samo na sekciju glasanja. Period prikupljanja podataka je bio 8. i 9. jun 2014.

glasačkog mesta. Ovo zapažanje su potvrdili i domaći posmatrači, koji su tvrdili da to nije izolovan slučaj.

Glasači koji su se nalazili na konačnom glasačkom spisku su mogli da glasaju sa bilo kojim identifikacionim dokumentom uključujući srpsku ličnu kartu ili UNMIK ličnu kartu čiji je rok važenja istekao, u skladu sa odlukom CIK-a. Procedure za obezbeđivanje integriteta glasanja su uglavnom bile poštovane. Međutim, glasački odbori nisu uvek proveravali tragove mastila u 5% slučajeva; provera lične karte glasača nije rađena u 4% slučajeva. Biračka mesta su uglavnom bila adekvatno uređena za sprovođenje glasanja i kako bi se zaštitila tajnost glasa. Izborna posmatračka misija EU je takođe pratila sprovođenje uslovnog glasanja na dvojnim biračkim mestima¹⁴ u nekoliko opština i otkrila je da su procedure uglavnom bile poštovane.

Brojanje glasova je generalno pozitivno ocenjeno na posmatranim glasačkim mestima i sprovedeno je na transparentni način. Prema posmatračima, volja glasača je uglavnom poštovana u skladu sa međunarodnim standardima i kosovskim zakonodavstvom. Bez obzira na to, glasački odbori su imali nekoliko poteškoća u sistematskom organizovanju brojanja glasova. Glasački odbori naročito nisu uvek ispravno popunjavali Obrazac za poravnanje glasova i rezultate i nisu precizno računali broj glasova za kandidate. Ovo je ozbiljno produžilo okončavanje brojanja i uticalo je na celokupni integritet brojanja glasova.

Internet strana CIK-a je ažurirana na dan izbora preko „K-vote“ programa koji pruža nezvanične informacije u vezi sa izlaznošću i preliminarne rezultate nakon brojanja. Međutim, preliminarni rezultati nisu bili potpuni, a sistem je podložan i ljudskoj grešci¹⁵.

Nakon brojanja glasova EU izborna posmatračka misija je pratila transport izbornog materijala do nadležne opštinske izborne komisije i posmatrala je fazu primopredaje materijala u 28 opštinskih izbornih komisija. Misija je primetila da su integritet materijala i transparentnost operacije bili obezbeđeni na svim posmatranim OIK.

XIV. BROJANJE GLASOVA I OBJAVLJIVANJE REZULTATA

Zakonski okvir ne utvrđuje rok za CIK da objavi i potvrdi konačne rezultate.

Tabeliranje rezultata sa redovnih glasačkih mesta i brojanje glasova izvan Kosova, glasova osoba sa posebnim potrebama i uslovnih glasova se vrši u centru za brojanje glasova i rezultate (CBR) u Kosovu Polju. I dok posmatrači izborne posmatračke misije EU smatraju da su procedure korektno poštovane, sporo brojanje glasova je ozbiljno odložilo objavljivanje rezultata. Tek 16. juna, nedelju dana nakon izbora, CBR je povećao broj timova za brojanje glasova sa sedam na 20.

CBR je završio preuzimanje materijala sa celog Kosova 9. juna. Nakon ove operacije, 35 glasačkih kutija je stavljeno u karantin. Nakon odluke CIK-a, 14 od ovih kutija je otvoreno i glasovi su ponovo prebrojani zbog ozbiljnih neslaganja, neispravnih brojeva pečata ili nepotpunih obrazaca. Izborna posmatračka misija je posmatrala ponovno brojanje koje je urađeno u skladu sa pravilima. Jedna od ovih 14 kutija iz Lipjlana je isključena iz brojanja jer je i pored ponovnog brojanja glasova bilo više potpisa nego glasačkih listića u kutiji.

Nakon okončanja faze prijema glasačkog materijala, CBR je započeo sa skeniranjem svih glasačkih spiskova i unošenjem rezultata za sve regularne glasačke kutije. Ova operacija je trajala sedam dana. Kada je bilo neslaganja u rezultatima, čak i za samo jedan glas, vršena je kontrola. Više od

¹⁴ Može se uslovno glasati samo na dvojnim glasačkim mestima koja su opremljena sa dodatnom glasačkom kutijom i neophodnim materijalom kao što su uslovni glasački spisak, koverat za uslovno glasanje. Postoji dvojno glasačko mesto u svakom glasačkom centru..

¹⁵ Nakon izbornog dana, Opština Kosovo Polje je greškom prikazala neslaganje od više od 20.000 između broja potpisa i glasačkih listića pronađenih u glasačkoj kutiji. Ovo je bilo ispravljeno tek nakon nedelju dana.

400 od ukupno 2.374 glasačkih mesta nije prošlo kontrolu što znači da je bilo neslaganja određenog broja glasova sa obrascem za sravnjenje glasova i rezultate i obrascem za rezultate kandidata. Kontrola je rezultirala sa dve odluke CIK-a od 17. juna o ponovnom prebrojavanju 439 glasačkih kutija¹⁶. Bilo je neslaganja u broju glasova za političke stranke u 18 slučajeva i protokoli sa 421 glasačkog mesta su imali neslaganja/greške u broju glasova za pojedinačne kandidate¹⁷. Pored toga, u skladu sa odlukom IPŽP-a povodom žalbe PDK-a, dodatne dve glasačke kutije iz Srbije su ponovno brojane.

Tokom ove faze obavljeno je ponovljeno brojanje glasova za devet dodatnih glasačkih mesta bez zvanične odluke CIK-a. Na osam od ovih glasačkih mesta ponovno brojanje je obavljeno zbog nedostatka određenih stranica u obrascu za poravnanje glasova. Iako je spisak ovih glasačkih mesta bio priložen uz dokument koji je CBR dostavio CIK-u. Ova tema nikada nije razmatrana na sastancima CIK-a. Ponovno brojanje glasova je rađeno na još jednom glasačkom mestu¹⁸ pošto je u glasačkoj kutiji pronađeno više glasačkih listića nego potpisa. Prema pravilu koje CBR primenjuje tokom svog rada, neslaganje u broju potpisa i broju glasačkih listića koje se toleriše ne može biti veći od tri¹⁹. CBR obično sprovodi ponovno brojanje nakon odluke CIK-a. U ovom slučaju, jedina odluka CIK-a koja je usvojena odnosila se na brisanje rezultata sa ovog glasačkog mesta iz ukupnog rezultata. CBR je uradio ponovno brojanje za ukupno 465 glasačkih mesta²⁰ (19,58% od ukupnog broja glasačkih mesta), pre objavljivanja konačnih rezultata.

Prema CIK-u, bilo je 23.984 uslovnih glasova (uključujući glasove osoba sa specijalnim potrebama) na 798 dvojnih glasačkih mesta. Identitet uslovnih glasača je prethodno unakrsno proveren sa spiskom glasača koji su glasali redovnim putem kako bi se otkrilo eventualno duplo glasanje. Nakon faze prijema materijala, CIK je odbacio 374 uslovnih glasova sa 21 glasačkog mesta jer procedura nije u potpunosti ispoštovana ili je bilo više glasova nego potpisa na glasačkom spisku. Nakon toga je CIK odbacio 1.680 uslovnih glasova i glasova osoba sa specijalnim potrebama (7%) gde je utvrđeno da je glasač glasao više puta ili se nije nalazio na glasačkom spisku. Iako se ovi slučajevi mogu pronaći u svim opštinama širom Kosova, najveći procenat odbijanja je bio u Leposaviću (46,22%), Severnoj Mitrovici (39,25%), Zubinom Potoku (35,71%), Mamuši (31,71%) i Zvečanu (30,00%). Brojanje uslovnih glasova i glasova lica sa posebnim potrebama je završeno 19. juna.

Prema rezultatima CIK-a, procenat nevažećih listića je bio 4%. Ovo predstavlja veliko poboljšanje u poređenju sa prethodnim izborima. CBR je objavio spisak sa 43 glasačka mesta gde je procenat nevažećih listića prelazio 10%, ali nije bilo dodatnih aktivnosti niti odluke CIK-a; ovo je široko rasprostranjena pojava u svim opštinama i može se pripisati kompleksnosti glasanja i sistemu sa preferencijalnim glasovima za individualne kandidate.

XV. PROCEDURA ZA FORMIRANJE VLADE

Preliminarni rezultati su pokazali da je koalicija predvođena PDK-om, „Nova misija“, osvojila najveći broj glasova. Ipak, ona nije dobila dovoljnu većinu (61 poslaničko mesto) za formiranje

¹⁶ Odluka CIK-a 1416/2014 od 17. juna 2014. i odluka CIK-a 1417/2014 od 17. juna 2014.

¹⁷ Većina ovih slučajeva su bili sledeći: kandidat je dobio više glasova nego njegova politička stranka, politički entitet je imao glasove u obrascu sa rezultatima ali nijedan kandidat tog političkog entiteta nije dobio nijedan glas, procenat nevažećih listića je bio veći od 10 procenata.

¹⁸ Glasačko mesto 2106B/01R u Srbici

¹⁹ Ovo se smatra za nivo tolerancije, ali ne postoji nikakav pravni tekst sa ovim pravilom. Pored toga, nije moguće saznati koliko je glasačkih mesta predstavilo neslaganja koja su bila unutar ovog nivoa tolerancije.

²⁰ U ovaj broj uključeno je i 14 glasačkih kutija koje su stavljene u karantin nakon prijema i koje su ponovno brojane; dve dodatne kutije su greškom ponovno brojane.

vlade. Jedan dan nakon izbora tri stranke (LDK, AAK i „Nisma“) su potpisale postizborni sporazum koji je omogućavao, uz podršku „Samoopredeljenja“, većinu za formiranje vlade. Od tog trenutka, počela je polemika oko toga koja stranka ili koalicija treba da formira vladu zahvaljujući kontradiktornim tumačenjima Ustava Kosova..

Prema Ustavu, nakon izbora predsednik Kosova predlaže kandidata za premijera u konsultaciji sa političkom strankom ili koalicijom koja je osvojila većinu u Skupštini „neophodnu za uspostavljanje vlade“. Kandidat ima 15 dana da predstavi sastav vlade Skupštini. Ukoliko je prvi pokušaj neuspešan, predsednik može da izabere drugog kandidata koji onda ima 10 dana da predstavi sastav vlade. Ukoliko se vlada ne izabere predsednik raspisuje nove izbore koji treba da se održe u roku od 40 dana.

Stav postizborne koalicije AAK-LDK-„Nisma“ je da ona mora da se pozove da formira vladu ukoliko može da dokaže da ima neophodnu većinu. PDK je osporavao gore navedeno tumačenje i izjavio da se termin „koalicija“ treba tumačiti kao potvrđena koalicija formirana pre izbora. U ovom slučaju, niti jedna stranka ili koalicija ne bi bila u toj situaciji jer nijedna nije imala dovoljno glasova. Pored toga, PDK smatra da samo stranka ili koalicija sa najvećim brojem glasova ima pravo na dve mogućnosti za formiranje vlade. Ovo tumačenje bi vodilo do prevremenih izbora u roku od 40 dana. Sa ovim tumačenjem moguće je da bi i budući izbori proizveli slične rezultate sa strankom sa najvećim brojem glasova koja nije u stanju da formira vladu.

Predsednik je zatražio od Ustavnog suda razjašnjenje povodom ovog pitanja 19. juna. Dana 1. jula Sud je izdao odluku na osnovu koje predsednik treba da dodeli mandat za kandidata za premijera na predlog partije koja je pobedila na izborima. Ukoliko taj kandidat ne dobije neophodnu podršku, ostavlja se diskreciji predsednika da nakon konsultacija sa strankama ili koalicijama odluči koja stranka ili koalicija će predložiti drugog kandidata za premijera. Odluka Ustavnog suda dalje navodi da predsednik može da opet imenuje drugog kandidata za premijera iz redova poredničke stranke („Nova misija“), ali upozorava da je dužnost predsednika da očuva stabilnost zemlje i pronađe opšte važeće kriterijume za formiranje nove vlade kako bi se izbegli novi izbori.

Odluka uzima u obzir izraze korišćene u Ustavu, uključujući i „koalicija ili stranka“ i „većina neophodna za formiranje vlade“ i zaključuje da u skladu sa tumačenjem Suda, predsednik treba da imenuje kandidata za premijera iz redova političkog subjekata sa najviše glasova. U tom postupku predsednik mora da se konsultuje samo sa tim političkim subjektom i ni sa jednim drugim. Odluka je konačna po ovom pitanju: prvi pokušaj za formiranje vlade treba da ima stranka/koalicija sa najviše glasova, „Nova misija“.

Ukoliko prvi kandidat za premijera ne može da formira vladu, Ustav predviđa da predsednik treba da imenuje drugog kandidata „prateći istu proceduru“. Odluka tumači ovu odredbu tako što navodi da predsednik ima ovlašćenje da odluči kojem kandidatu se treba dati drugi mandat za formiranje vlade. Iako se taj mandat može poveriti kandidatu iz drugog političkog subjekta, nije isključeno da predsednik može da poveri mandat drugom kandidatu iz iste stranke ili koalicije koja je imala i prvu šansu. Odluka po ovom pitanju nije isključiva: druga šansa za formiranje vlade se može dati drugom kandidatu iz istog političkog subjekta ili kandidatu iz drugog političkog subjekta.

Tumačenje suda u kombinaciji sa ustavnim ograničenjem u vidu dva pokušaja da se formira vlada pre raspisivanja novih izbora, ostavlja otvorenu mogućnost da sada ili u budućnosti postizborna koalicija koja predstavlja većinu u Skupštini ne bude pozvana da formira vladu. Ovo ukazuje na nedostatak u Ustavu i potencijalno predstavlja izazov u vezi sa poštovanjem volje birača.

XVI. PREPORUKE

#	Svrha	Preporuka	Predložene aktivnosti	Ciljane institucije	Princip
	Zakonski okvir				
	Da se ukupni vremenski rok neophodan za pripremu izbora produži i omoguće duži i dosledni vremenski rokovi za različite faze procesa.	Produžetak vremenskih rokova za prijavu i osporavanje biračkih spiskova, registraciju i potvrđivanje političkih subjekata i kandidata, prijavu i osporavanje spiska birača van Kosova, period glasanja za glasanje van Kosova.	Izmena ZOI	Skupština Kosova CEC	Pravna sigurnost/stabilnost pravila CGPEM (VC) Poglavlje 2 Pravo na delotvoran pravni lek ECHR Art 13 MSGPP Art 2 Istinski izbori
	Da se u slučaju prevremenih izbora striktno poštuju svi zakonski rokovi utvrđeni u okviru izbornog procesa i da se ne preklapaju, kako bi se garantovalo puno uživanje svih prava koja se odnose na izbore, za sve učesnike u izbornom procesu	Vremenski rokovi za prevremene izbore bi trebalo da omoguće izbornim akterima dovoljno vremena za punu pripremu izbora i puno uživanje prava koja se odnose na izbore. Pre bilo kakve promene zakonskog okvira, potrebno je da se izbegava raspisivanje prevremenih izbora za manje od 45 dana od raspuštanja Skupštine.	Izmena Ustava i ZOI	Skupština Kosova	Pravna sigurnost/stabilnost pravila CGPEM (VC) Poglavlje 2 Pravo na delotvoran pravni lek ECHR Art 13 MSGPP Art 2 Istinski izbori
	Razjasniti metod za raspodelu mesta u Skupštini Kosova kako bi se povećalo	Razjasniti termine i koristiti jasan jezik u skladu sa Ustavom i uneti	Izmena ZOI i izdavanje konkretne uredbe CIK-a	Skupština Kosova	Pravna sigurnost/stabilnost pravila

	poverenje političkih subjekata i birača u izborni sistem	nalaze Radne grupe za raspodelu poslaničkih mesta u ZOI i konkretnu uredbu CIK-a.			CGPEM (VC), Poglavlje 2 Istinski izbori
	Razjasniti izborni zakonski okvir	Pravila CIK-a bi mogla u velikoj meri da se unesu u ZOI kako bi se razjasnio izborni zakonski okvir	Izmena Ustava i ZOI	Skupština Kosova	Pravna sigurnost/stabilnost pravila
	Ukoliko nijedna partija ili predizborna koalicija ne osvoji većinu mesta biti siguran da su iscrpljene sve mogućnosti za formiranje vlade pre raspisivanja novih izbora	Izmeniti Ustav kako bi se osiguralo da svaka postizborna koalicija koja ima većinu bude pozvana da formira vladu. Razmotriti ukidanje ograničenja da samo dva kandidata za premijera dobiju priliku da formiraju vladu pre raspisivanja prevremenih izbora.	Izmena Ustava	Skupština Kosova	Pravo da budeš izabran, MSGPP, Čl. 25 Volja građana, UDHR, Čl. 21
	Izborna administracija				
	Poboljšati efikasnost izborne administracije	Moglo bi da se uzme u obzir dodeljivanje više odgovornosti opštinskim izbornim komisijama, naročito u vezi sa imenovanjem BO i aktivnosti edukacije birača.	Izmena izbornog zakonodavstva	Skupština Kosova, CEC	Istinski izbori
	Poboljšati transparentnost procesa tabeliranja rezultata. Garantovati mogućnost praćenja glasa.	Cik bi mogao da objavi izborne rezultate sa svim detaljima po biračkom mestu, uključujući i detaljne rezultate o svim uslovnim glasovima, glasovima lica sa posebnim potrebama i putem pošte; članovi BO i posmatrači bi trebalo da dobiju primerke obrazaca rezultata.	Izmena izbornog zakonodavstva	Skupština Kosova, CEC	Kodeks dobre prakse u izbornim poslovima, Venecijanska komisija Saveta Evrope, , l. 3.2.xii

	Poboljšati efikasnost procesa tabeliranja rezultata. Povećati poverenje građana i veru u proces.	CIK bi mogao da opredeli više tehničkih i ljudskih resursa za proces tabeliranja rezultata.	Odluka CIK	CEC	Istinski izbori
	Adekvatno obavestiti građane o procedurama glasanja. Smanjiti broj nevažećih listića.	Rad na edukaciji birača, na svim službenim jezicima, trebalo bi da se intenzivira, naročito o pravilnom obeležavanju listića.	Povećana edukacija birača, ciljanje na seosko stanovništvo	CEC	Pravo glasa MSGPP, opšti komentar 25, stav 11 Zakon o opštim izborima
	Poboljšati integritet procesa prebrojavanja.	Ojačati obuku opštinskih izbornih komisija o procedurama prebrojavanja i popunjavanja obrazaca. Svi obrasci koji se popunjavaju na biračkim mestima, naročito OR i OSR, moraju biti uprošćeni.	Povećana obuka Redizajn obrazaca	CEC	Univerzalno i jednako pravo glasa
	Ostvariti punu transparentnost procesa i obezbediti informacije svim učesnicima u izbornom procesu.	Osigurati da sve relevantne informacije i dokumenta u vezi sa izborima tačno i pravovremeno budu prevedeni na službene jezike Kosova u skladu sa Zakonom o jezicima (informativni materijal za birače, ustavni i zakonski tekstovi, odluke i komunikacije CIK-a, odluke IPŽP-a).	Izdvajanje adekvatnih finansijskih, tehničkih i ljudskih resursa	CEC ECAP	Učestvuj na izborima Jednake prilike Pristup informacijama Zakon o upotrebi jezika
	Birački spiskovi				
	Poboljšati tačnost biračkih spiskova	Povećati napore na poboljšanju tačnosti biračkih spiskova preko rešavanja slabosti u sistemu	Ažuriranje i čišćenje civilnog registra.	Ministarstvo unutrašnjih poslova i Agencija za civilni registar u saradnji sa CIK-om	Univerzalno i jednako pravo glasa Kodeks dobre prakse u

		civilne registracije, naročito postojanje preminulih lica i drugih grešaka u registraciji.			izbornim poslovima Venecijanske komisije Saveta Evrope , 1.2.ii Uredba CIK-a br.2
	Poboljšati tačnost biračkih spiskova	Omogućiti dovoljne rokove za objavljivanje, pregled, osporavanje, potvrđivanje i presuđivanje o biračkim spiskovima.	Poštovanje zakonskih rokova za objavljivanje biračkih spiskova	CEC	Pravo na glasanje i pravni lek MSGPP Čl. 25(b) EKLJP Čl. 13 MSGPP. Čl. 2 UDHR, čl 8
	Program glasanja van Kosova				
	Poboljšati integritet glasa u programu glasanja van Kosova.	Cik treba da predvidi nove mehanizme za zaštitu glasova putem pošte i autentičnosti listića.	Izmena uredaba CIK-a i ZOI	CEC	Tajnost glasa Uredba CIK-a br. 3
	Dan izbora				
	Poboljšati integritet i garantovati tajnost glasa.	Pomoć pri glasanju na biračkim mestima mogla bi da se striktnije reguliše kako bi se izbegle zloupotrebe.	Uredba CIK-a	CEC	Primena finansijskih pravila iz kosovskog zakonodavstva koje se odnose na kampanju
	Poboljšati transparentnost i integritet glasa	Potrebno je da se uzme u obzir promena uslovnog glasanja alternativnim metodama kako bi se biračima omogućilo da glasaju van biračkih mesta u kojima su upisani.	Izmene ZOI	CEC Skupština Kosova	Pravo glasa Istinski izbori
	Finansiranje kampanje				
	Delotvornija primena	Uspostaviti delotvoran sistem	Povećati resurse kancelarije	CIK	Primena finansijskih pravila

	finansijskih propisa za kampanju i transparentnost u vezi sa donacijama i rashodima političkih partija.	finansijske kontrole i revizije koji potvrđuje ne samo da su političke partije podnele evidenciju, već i njenu kompletnost, tačnost i da li odgovaraju stvarnim rashodima i prihodima.	CIK-a za registraciju i potvrđivanje političkih partija.		iz kosovskog zakonodavstva koje se odnose na kampanju
	Mediji				
	Osigurati jednakost kandidata u medijima tokom predizborne kampanje.	Sponzorisan programi za političke partije bi trebalo da se regulišu slično kao i politički reklamni spotovi.	Izmena Čl. 49 Zakona o opštim izborima, Izmena Uredbe KPM-2013/03 Nezavisne komisije za Medije o audio-vizuelnoj komunikaciji.	Skupština Kosova, Nezavisna komisija za medije	Zakon o opštim izborima, Čl. 2; Kodeks dobre prakse u izbornim poslovima Venecijanske komisije Saveta Evrope , Čl. 21; Izveštaj sa objašnjenjima
	Obezbediti delotvorne pravne lekove za žalbe na medije tokom kampanje.	Uloga i nadležnosti NKM tokom predizborne kampanje trebalo bi da se detaljnije regulišu. Potrebno je održavati redovne sastanke kako bi se razmatrale primljene žalbe, i da se sankcije primene pre dana izbora.	Izmena zakona o Nezavisnoj komisiji za medije	Skupština Kosova	Kodeks dobre prakse u izbornim poslovima Venecijanske komisije Saveta Evrope , Čl. 19; Izveštaj sa objašnjenjima
	Rodna ravnopravnost				

	Povećati nivo učešća žena u javnom životu i u izbornom procesu.	Svaki pol treba da bude zastupljen sa najmanje 30 procenata u telima za administraciju izbora.	Izmena ZOI	Skupština Kosova, CIK	Zaštita i unapređenje prava pojedinaca i grupa koje su u neravnopravnom položaju CEDAW, Čl. 3
	Izborni sporovi				
	Omogućiti podnosiocima žalbi u vezi sa izborima dovoljno vremena da pripreme žalbu i predstave dokaze.	Povećati period za podnošenje žalbe na 48 sati nakon izbora.	Izmena ZOI	Skupština Kosova	Pravo na delotvoran pravni lek EKLJP Čl.13 MSGPP. Art 2 UDHR, Art 8
	Obezbediti da se žalbe na odgovarajući način ispituju.	Učiniti da održavanje saslušanja i aktivno traženje dokaza bude pravilo a ne izuzetak.	Izmena ZOI i internih pravilnika IPŽP-a	Skupština Kosova, IPŽP	Transparentnost Pravo na saslušanje CGPEM (VC), 3.3. h)
	Povećati transparentnost procesa žalbi i pritužbi.	IPŽP i Vrhovni sud bi trebalo da objavljuju žalbe i pritužbe, kao i odluke, na svim službenim jezicima, na svojim Internet	Izmena Zakona o sudovima	Skupština Kosova, IPŽP i Vrhovni sud	Transparentnost

		stranama na blagovremen način.			
	Približiti proces izbornih žalbi biračima i smanjiti prepreke u smislu kapaciteta IPŽP-a.	Može se uzeti u razmatranje decentralizacija procesa žalbi gde bi sedište IPŽP-a postalo žalbeno telo.	Izmena Zakona o sudovima Izmena ZOI	Skupština Kosova	Pravo na delotvoran pravni lek EKLJP Čl.13 MSGPP. Art 2 UDHR, Art 8

**Legenda regionalnih, međunarodnih instrumenata i dokumentacije o
tehničkim pitanjima i informacijama koja se primenjuje**

	Reference i nivo posvećenosti Kosova	
A	Kodeks dobre prakse u izbornim poslovima. Smernice i izveštaji sa objašnjenjima, usvojeni od strane Venecijanske komisije na 52 sednici, 18-19. oktobra 2002.	
B	Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 10. decembar 1948.	UDHR
C	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, dopunjena protokolom br. 14, 1. juna 2010.	EKLJP
D	Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima i njegovi protokoli, 23. mart 1976.	MSGPP
E	Konvencija o eliminisanju svih vidova diskriminacije žena, 3. septembar 1981.	CEDAW

Aneks 1: Izbori za Skupštinu Kosova 2014 – Opšti rezultati – Politički subjekti

Politički subjekat	Glasova	%	Mesta
PDK- PARTIA DEMOKRATIKE E KOSOVES (Demokratska partija Kosova)	222.181	30,38%	37
LDK – LIDHJA DEMOKRATIKE E KOSOVES (Demokratski savez Kosova)	184.596	25,24%	30
VETVENDOSJE (Samoopredeljenje)	99.397	13,59%	16
AAK – ALEANCA PER ARDHMERINE E KOSOVES (Alijansa za budućnost Kosova)	69.793	9,54%	11
NISMA PER KOSOVEN– (Inicijativa za Kosovo)	37.681	5,15%	6
SRPSKA LISTA- (Serbian List)	38.199	5,22%	9
KOALICIJA VAKAT – (Koalicija Vakati)	6.476	0,89%	2
KNRP - KOSOVAKI NEVI ROMANI PARTIA (Nova romska partija Kosova)	645	0,09%	1
KDTP - KOSOVA DEMOKRATIK TÜRK PARTISI (Demokratska turska partija Kosova)	7.424	1,02%	2
PAI - PARTIA E ASHKALINJEVE PER INTEGRIM (Aškalijska partija za integraciju)	1.583	0,22%	1
PDAK - PARTIA DEMOKRATIKE E ASHKANLIVE TË KOSOVËS (Aškalijska demokratska partija Kosova)	3.335	0,46%	1
PDS - PROGRESIVNA DEMOKRATSKA STRANKA (Progressive Democratic Party)	5.973	0,82%	1
NDS - NOVA DEMOKRATSKA STRANKA (New Democratic Party)	2.837	0,39%	1
PLE - PARTIA LIBERALE EGJIPTIANE (Egipćanska liberalna partija)	1.960	0,27%	1
KOALICIJA ZA GORU – (Coalition for Gorani)	1.193	0,16%	1

